

REPORTURILE
ROMANILORU CU UNGURII

SI

PRINCIPIELE
LIBERTATEI NATIONALI

521 ASIURATE
BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE

SIMEONE BARNUTIU

LA 14/2 MAIU 1848 IN SIEDINTA PRELIMINARE A ADUNAREI
NATIONALI, IN BESERIC'A CATEDRALE DIN BLASIU.

EDITIUNEA II.

REPORTURILE
ROMANILORU CU UNGURII

SI

PRINCIPIELE
LIBERTATEI NATIUNALI

DEFASIURATE

DE

BCU C **SIMEONE BARNUTIU** Cluj

LA 14/2 MAIU 1848 IN SIEDINTIA PRELIMINARE A ADUNAREI
NATIUNALI, IN Biserica CATEDRALE DIN BLASIU.

EDITIUNEA II.

VIENA.

CE LITERELE LUI C. GEROLD SI FIU.

1852.

Frați Români!

Cine se nu se inchine inaintea înalțimei omenesci, candu se uita la acésta adunare mareția, care face se salte de bucuria anim'a fia-carui Romanu bunu, si insufia respeptu si spaima celor ce nu voru libertatea omeniloru, si urescu pe Romani! Cine vâ mai potè dîce, ca Romanulu nu doresce o stare mai fericita, ca pe elu nu-lu misca neci versulu celu dulce de libertate, neci chiaru sententi'a de morte, care i se prepara in adunarile ungueresci?

Ce judecati Fratiloru! au dēca presentiescu rundunelele apropiarea verēi și a ernerii, și animalile furtun'a cea grea, si dēca unii omni 'si spunu mai nainte chiaru si or'a mortii: una gente intrega se nu presentia periclulu, ce i se amenintia, unu poporu intregu se stee nemiscatu cā petr'a, candu i bate or'a fericirei, si se taca cā unu surdu e mutu, candu i se trage campan'a de morte? — Acest-a ar' fî unu lucru in contr'a naturei si de totu cu nepotentia; anim'a Romaniloru a batutu tot-de-a-un'a pentru libertate, si ēca-i vedemu si acumu cu multa bucuria cumu s'au desceptatu, si cu ce uniune minunata s'au legatu, ca nu voru mai suferi, cā se-i calce in picioare alte natiuni; ei se adunara cu cugetu de a-si vindicare drepturile, care le usurpa unguerii, secuii si sasiu de cente de ani, si cā se-si apere de perirea venitoria acelu dreptu neinstrainavere, de care neci Gotulu nu cutediâ a se atingere, neci Unulu celu selbatecu, neci Turculu necredintiosu: ér' acumu cei ungueri liberali ni o spunu in facia, ca voru se-lu iee asta-di in epoc'a fratiei si a libertatei!

Si cine se nu se misce acumu, care poporu se nu se aprinda de acestu spiretu dumne-dieescu, ce anuntia caderea sierbitutei la tote poporele, renascerea Europei prin libertate?

éca si Vien'a anca i se inchinâ, si prè-bunulu nostru, imperatu impleni dorinti'a poporului, dandu-i constitutiune in 25. de dile ale lui prieru; câta schimbare, ce bucuria! acumu nu mai è censura: a peritu amic'a intunerecului de inaintea radielor libertatei, si patron'a despotismului s'a stinsu cu rusine din imperatia: de acumu inainte nu vâ mai acceptâ scrietoriulu cu lunile e cu ani intregi dupa ore-câte foi, care le dedese in man'a unui omoritoriu de mentea omenesca: neci poporului nu-i vâ mai fi opritu a se uitare in cartile deregulatoriloru, neci a descoperire scaderile gubernieloru cele stricatorie fericirei omenesci nu-i vâ mai fi pecatu; privilegiile si monopolulu voru cadè, dupa titluri numai secii voru mai ambli, lezile si judecatile se voru face de alesii poporeloru, dar' nu intru ascunsu, cî la vederea tuturoru; miscarea metropolei è miscarea a tota imperati'a!

Sciti ce schimbare se fece si in vecin'a tiera unguresca de ver-o doue luni incoce. Asta-di nu mai sunt legate manile unguuriloru, cumu credea ei ca erâ legate mai nainte de guberniulu din Vien'a. Ei au acumu ministeriulu loru: singura person'a imperatului ca rege i mai lega de imperatia. Ast'a inse nimicu nu-i impedece ca se nu sbore cu rapediunea vulturului catra cînt'a doririloru unguresci, catra opulu celu mare alu unguurirei tuturoru poporeloru. Ei au publicatu, ca voru se reverse bunetatile constitutiunei preste toti locuitorii tieriei fara cantare la relegiune au la nationalitate; toti locuitorii tieriei, dica ei, voru avè voia si ertare se vorbesca, se scria, se se apere, si se-si descoperia sentiementele in verce tipu legiuitu, adeca censura nu vâ mai fi, cî vâ fi libertate de tipariu pentru toti. Ministrii Ungariei nu voru gubernà tier'a numai dupa capulu loru si dupa placerea loru, cumu facu ministrii statelor despotice, cî o voru gubernà dupa legile care le vâ pune tier'a in dieta: si déca s'aru abate cu gubernarea dela legile si dela scopurile tieriei. atunci voru fi respunde-tori, adeca se voru trage la judecata cî si alti rei, si voru fi certati dupa mesur'a releloru ce au facutu. Apoi diet'a nu se vâ stringe numai atunci candu i se vâ parè principelui, cî in totu anulu; si la dieta nu voru tramite deputati numai noverii, si ore-câte urbi si sate cî pene acumu, in dieta nu

voru siede numai comitii, baronii, prelatii si episcopii, cã voru alege si voru tramite deputati toti omenii, cari voru avè care-tatile cerute de lege; si acést-a pentru aceea-a vã fi asiã, pentru-ca de acì inainte toti omenii voru fi cetatiani liberi: pene acumu numai noverii si popii catolici erã liberi, si ore-cãte urbi si comunitati, de unde urmã ca numai acesti-a potea tramite deputati. Totu din asta cauza a libertatii tutu-roru, de acì inainte greutatile tierii le voru portã toti omenii, voru dà dare toti si ostari, si voru luã parte la facutulu ca-liloru: dela greutatile aceste nu voru fi scosi neci domnii cumu erã pene acumu. Se vã redicã unu bancu natiunale pentru inaintarea, inlesnirea si inflorirea industriei si a comer-ciului in tote partile vietiei de statu. Dar' mai è anca unu lucru minunatu, de care si mortii anca voru saltã de bucuria in morminte, candu se vã infiintã si pe pamentulu Ardelului, astu lucru è stergerea iobagiei. Libertatile aceste mari se voru scrie tote in cartea Constitutiunei pentru mai mare ta-rã, si pe constitutiune voru jurã si ostarii. Afara de aceste lucruri minunate ministeriulu a mai publicatu anca unu punctu: *uniunea Ardelului cu tier'a unghuresca*; ce ferbere si ce tulbu-rare a casiunatu in tiera uniunea acést-a, nu è de lipsa a mai spune, ca o sciu toti, ast-a inse bine se o insemnamu, ca acésta uniune nu è nimicu mai puçinu, de cãtu *contopirea*, care o dorescu unghurii de multu, adeca unghurii voru prin uniune se sterga de-o-cãm-data privilegiele Ardelului, si im-preuna cu privilegiele se stinga pe tote poporele neunghuresci, cã se faca din tote numai una natiune, care se se numesca *natiunea cea mare si tare unghuresca*. Unghurii lega tote bunetatile vietiei constitutiunali de Uniunea cu Ungari'a; ei dicu, ca in uniune se cuprendu tote, si ca fara ea nu è cu potentia nici-o libertate. Si acumu uniunea ast-a è la usi, ce se facemu?

Cã se-mi potu dà parerea, cumu se ésa o-data gentea nostra din acestu labirintu, in care o-au bagatu unghurii inainte ver-o noue cente de ani, si totu mai multu o incalcescu: ve rogu Fratiloru! dati-mi voia, cã se spunu mai nainte pe scurtu reporturile Romaniloru cu Unghurii, de candu sunt suptu dom-nirea unghuresca, pentru-ca io consideru pe doue popore cã

pe doi omîni; precumu doi omîni nu se potu adjutà unulu p'alaltu, déca nu-si cunoscu lipsele, neci nu se potu ferì unii de altii déca nu-si cunoscu firea si carapterulu: chiaru asià vinu de a se considerare si doue popore. Dati-mi voia cà se aretu, ce legatura este între natiunalitatea si libertatea, cultur'a, chiamarea si tota viet'i'a unui poporu, cà de aci se cunoscemu, ce se judecamu de Uniune, si ce se judecamu de libertatea acea-a ce ni-o promitu Ungurii pretiu pentru natiunalitate. O! de v'aru face cuventulu meu, cà asià se sentiti cei 944. de ani ai umilirei Romaniloru, cumu sente sierbulu una di de domnescu, in care a lucratu de demaneti'a pene ser'a flamendu, arsu de sete si batutu! O! de v'ati infiorà de acésta lesinare lunga a natiunei nostre, cà si candu ar' fi cadutu numai eri la riulu Capusiului domnulu nostru Gelou! Atunci io speru, ca la lumin'a istoriei si a libertatii v'à perì si neluc'a Uniunei, cumu pere negur'a dinaintea sorelui, acea neluca, ce ne amenintia morte natiunale dupa o lesinare indelungata. Éra sperinti'a parintiloru nostri cea de una miie de ani ne v'à aretà, ce cere asta-di dela noi onorea Natiunei Romane si ne v'à invetià tot-de-o-data, ce se facemu, cà se ponemu fundamentu securu la fericirea gentei nostre pe venitoriu!

„*Senatus et populus Romanus beneficii et injuriae memor esse solet. Coeterum Boccho, quoniam poenitet, delicti gratiam facit, foedus et amicitia dabuntur cum meruerit.*“ (Salust. Jugurtha cap. CIV.) adeca: „*Senatulu e poporulu Romanu tiene mente facerea de bene si nedreptatea; lui Bochu, fiind-ca-i pare reu, i erta fara-de-legea, fedulu si amiceti'a i se voru dà, candu le v'à merità;*“ cu aceste cuvente respundu Romanii regelui Mauretaniei, candu cerea acest-a uniunea cu Romanii si amiceti'a loru. Câm asemene, mi se pare, s'ar cadè cu puçina destintiune, se respundia si senatulu e poporulu Daco-Romanu, candu i chiama Ungurii la uniune pe Romani. Asià è, senatulu e poporulu Daco-Romanu anca tiene mente facerea de bine si nedreptatea, chiaru se i o-ar' fi facutu cine-và inainte de una miie de ani. Senatulu e poporulu Daco-Romanu tiene mente, cumu a intratu ungurulu Tuhutum in patri'a nostra

mai întâiu că o vulpe, după aceea-a că barbaru cu resbelu, fara se-i fia datu Romanii ver-o cauza de resbelu; tiene mente cumu a cadutu Domnulu Romaniloru după o lupta sangerosa, si cumu au legatu Ungurii cu Romanii aliantia de pace prin juramentu, care ungurii l-au calcatu de multe cente de ani. Senatulul si poporul Daco-Romanu tiene mente, cumu au luat Ungurii pamentulu Romaniloru din Temisiu, si dintre Muresiu si Tisa. Senatulu si poporul Daco-Romanu n'a uitatu, ca numai dela incursiunea Unguriloru se tragu tote relele, cari le suferu Ardelenii de o mie de ani; de aci se tragu si suferintiele Romaniloru din Temisiu, dintre Muresiu si Tisa, dela descalecarea Unguriloru pe pamentulu Daciei pene in diu'a de asta-di! Senatulu e poporul Daco-Romanu tiene mente, ca Ungurii si atunci anca fauriã catene pentru Romani, candu acesti-a 'si versã sangele pe siesurile Moldovei si ale Romaniei in luptele cu Turcii, cei mai neimpacati dusmani ai natiunei unguresci; si acumu era urdiescu planu nouu că se-i cuceresca!

Inse câtã mirare deve se ne cuprinda Fratiloru! candu ne areta istori'a, că ungurii nu era atât de sebateci candu venira asupr'a pamentulu romaniloru, cumu s'au facutu după aceea-a mai tardiu; cum-ca ei, putemu dice, sunt mai barbari asta-di de câtu înainte de o mie de ani! Ca-ci ei după ce cęstigara batai'a, neci mecar' la atâtu nu-i constringu pe Romani că se-lu cunosca domnu pe Tuhutum, cì Romanii si-lu alesera Domnu de buna voia in locul domnulu loru celui cadutu; ei nu le ieu neci pamentulu, neci drepturile politice; nu-i constringu la dateni barbare. Cì chiaru din contra, ungurii se facu crestini după legea besericeii resaritului, de care se tienea tota beserie'a Romaniloru; ei facu legatura de pace cu Romanii si de ecaratate, asiã câtu si pe la 1291 anca-i vedemu siedendu impreuna cu Romanii in diet'a tieriei, si impreuna judecandu asupr'a lucruriloru pamentulu; Romanii locuescu pe acestu tempu in distriptele loru romanesci nesuperati de nemine, pentru-ca Ungurii neci-o-data n'au implutu tier'a, peste care 'si arugã domnire, ei au fostu totdeauna mai puçini la numeru, si neci nu le trecea prin capu că se persecuteze natiunalitatile celelalte, bã anca Stefanu celu d'antãiu rege alu

ungurilor dice, ca: *regnum unius lingvae imbecille est*. Atâtu erà de toleranti ungurii pe acele tempuri! Pecatu inse, ca acêsta purtare blanda a unguriloru nu tiene mai multu de câtu càm pene pe la 1291. De aci incoce ei incepu a fi totu mai tiranosi atâtu cu poporulu, câtu si catra alte natiuni, in câtu pe la a. 1437. poporulu nu mai putea suferi batjocurile mariloru ungueresci, alergâ dreptu aceea-a la arme, cã se storca cu puterea respectulu cu care-i erà detori domnii pamentesci; si intru adevèru, putea se creda cine-vã, ca marii ungueresci voru cugetã cumu se impace animele nemultiamite, prin redicarea releloru apesatorie; cã ei lucrara chiaru din contra, ca fecera svatu intre sene, cã se sterpesca pe poporu, nu causele reului. Mediloculu celu mai bunu la acestu scopu 'lu aflara marii unguriloru in *uniunea celoru trei natiuni*: a noveriloru dimpreuna cu Secuui e cu Sasii. Candu s'aru fi unitu tatarii cu turcii asupr'a Romaniloru, si aru fi mai chiamatu la acea uniune anca pe unu poporu mancatoriu de omini, n'amu devè se ne miramu, dar' candu vedemu ca se unesce astfeliu florea unei natiuni crestine asupr'a poporului crestinu, care o nutresce in pace, si o apera in resbelu: de acêst-a ne miramu. Nimene nu pote se ne spuna relele, ce s'au versatu din asta fântana inveninata preste totu poporulu si in parte peste natiunea romana. Durerile loru noi numai atunci le-amu potè cunosce, candu s'aru sculã Romanii din morminte cu lacrimile pe façia, cari le-a storsu uniunea celoru trei natiuni dela a. 1437 pene acumu. Ajunge, ca uniunea acêst-a n'a fostu de catu o conspiratiune in contr'a poporului, care face si accepta legi si institutiuni inemice libertatii lui, si priveghieza cu ochi neadormiti cã se nu i se mai roda catenele sierbitutei.

Anca nu nascuse Verböczi pe lume, si uniunea celoru trei natiuni in floria; noverii cei mari dimpreuna cu Secuui si cu Sasii jurã mai in totu anulu, ca nu voru suferi neci o-data, cã poporulu se ajunga la drepturi ecaru in tiera. Dupa ce vedu lumin'a dillei acestu advocatu alu tiraniei, care nu devea se ésa neci o-data din iadu, cele trei natiuni in data 'lu cuprinsera cu braçele deschise, si sarutara legile lui cã evangeliulu dreptatii pre pamentu; cã poporulu se imbracã in

gele, ca-ci Tripartitul pentru poporu nu è evangeliu de bucuria, cì angerulu morței celei mai rusinose in jugulu aristocratiloru.

Decretulu Tripartitu — asià se chiama cartea legiloru scrisa de Stefanu Verböczi — despre o parte nimicesce personalitatea poporului, facundu-lu sierbu domniloru pentru totdeaun'a, éra despre alta parte i rapesce medi-locirea de a-si cestigà cele de lipsa spre traiulu vietiei (Decr. Trip. p. III. tit. 30. §. 7.) si asià i storce tote puterile, cà se nu se mai pota scote din sierbitute. Pe Poporu 'lu imparte in noveri si rustici, noveriloru le da drepturi si putere nemarginita preste poporu, fara de neci-o detoria catra acest-a, éra detoriile le incarca tote in spinarea poporului; pe poporu lu desbraca de drepturile omenesci si-i iea tota puterea de a se aperature in contra crudimei domnesci, dicundu ca rusticulu neci de câtu nù se pote legiù cu celu noveru (D. T. part. III. tit. 31.); poporului nu-i este ertatu a-si alege judecatori si alti deregulatori, cumu alegu noverii: judecatoriulu lui è domnulu seu, care-lu mena tota diu'a. Acest-a lucra cu elu dupa placerea sea, ca nu è nemine care se-lu apere de densulu; apoi la comitatu lu judeca éra totu domnii pamentesci, si asià mai insusu, pretotindene totu judecatori de acci-a sunt pusi asupr'a lui, carii sunt jurati a nu-lu suferi cà se se redice din pulbere ver-o-data. Pentru poporu nu vorbesce nimene nicairi, ca-ce elu neci nu existe cà poporu. In adunarile marcali si in cele de tiera noverii nu vorbescu de poporu fara numai de omenii loru (*az én embereim*). Poporulu dreptu-acea-a è condamnatu prin lege, cà séu se suferia ori-ce nedreptate i-ar' face domnii, au se-si resbune asupr'a loru tiranesce candu pote. Cà se nu pota scapà neci intr'unu tipu de furi'a domniloru acestu poporu nefericitu, legea l-a *legatu de glia* (*glebae adscriptis*), (D. T. part. III. t. 25. §. 2.) si prin acesta mesura i-au asecuratu pe domni, cà se pota face ce voru voi cu poporulu, fiindu convinsi ca nimene nu và cutedià se-i dee locu de scapare, candu và cadè in acea faradelege cà se parascesca locul domnului seu. Nu se multiamesce legea numai cu atat-a, ca-lu lega de locul domnului seu, cì afara de acést-a lu supune domniloru pamentesci cu rusticitate abso-

luta pentru tota eternitatea, că se nu mai alba neci-o radia de sperantia ca dora voru scapà din jugu orecandu măcar' nepotii au stranepotii lor. (Decr. Trip. p. III. tit. 25. §. 2.)

Prin legi de aceste si-au redicatu Ungurii constitutiunea lor cea faimosă, paladiulu privilegiilor se, pe ruinele libertatii poporului. In puterea constitutiunei ungueresci numai noverimea are dreptu de a pune legi cu popii cei mari, si cu orecâte urbi reu reprezentate; poporulu è scosu afara cu totul, elu è detoriu numai cu ascultare orba, cu supunere pasiva. Nu se afla neci-o institutiune rea in dreptulu romanu si in legile barbarilor, care se nu-o fia luat Ungurii in constitutiunea lor; ordinațiunile si decretele regilor ungueresci sunt documentele barbariei celei mai de josu. Constitutiunea ungueresca cea egoistica si inemica libertatei poporului nimicesce industri'a si comerciulu, stinge artile si sciintiele; scolele, care stetera pene acumu in totu tienutulu coronei ungueresci, n'au fostu de câtu cuiburi de nesciintia si de despotismu aristocratecu, in care s'au crescutu impilatori de poporu. Suptu acêsta constitutiune s'a stinsu pe incetu si religiunea cea crestina a caritatei fratiesci; bă, dēca compara cine-và legile cele raptorie de proprietatea poporului, dēca compara sierbitutea, care anca sta, cu purtarea ungurilor, candu au venitu că barbari in acestu pamentu: afla, ca relegiunea crestinesca n'a adausu nimicu la imblandirea selbateciei aristocrate; din contra, ei indata-ce se fecera crestini, incepura a-i supune la sierbitute si pe ungurii lor, carii fiindu pagani, erà liberi. Nu affi la Unguri neci unu Ambrosiu, neci unu Crisostomu, care se apere proprietatea poporului si a veduveloru in contr'a Imperatorilor si a aristocratilor; din contra, episcopii si prelatii ungueresci siedu in dieta impreuna cu aristocrații de punu legi asupr'a poporului, tienu județie domnesci că ceilalti aristocrati, si cu derept'a dau binecuventare poporului, éra cu steng'a lu batu că domni pamentesci. Cine nu scie, ca curtile episcopilor catolici sunt locuri privilegiate de tortura, dar' cine ar' cutedià se dica ca unele purtari că aceste ale lor aru fi lucruri nelegiuite, candu sunt intemeiate tote bine pe constitutiune, pe Tripartitu, pe usu de cente de ani, pe privilegie, pe diplomate regesci si imperatesci?

Verböczi numesce si gentile, pe cari le fulgera cu anatem'a rusticitatei eterne si a acestui despotismu infricosiatu; elu dice, ca unii sunt Unguri, Sasi, Germani, Bohemi e Schiai de legea crestina, alti-su Romani, Ruteni, Serbi e Bulgari de raterirea greciloru s. a. Dar' fia de adjunsu aceste trasuri, cà se cunosca ce este sierbitutea si acei ce nu i-au purtatu neci o-data greutatile, cà se scia toti, cumu se facu legiuite si faradelegile cele mai mari, candu sunt aperate de legi; cumu calca in picioare dreptalu ungurescu pe o multime de genti, cumu le desbraca de demnitatea omenesca, cumu le rapesce tote medi-locele de cultura si de aperature, cumu da tote bunetatile si onorile tieriei aristocratiloru; era pe poporulu incarca cu greutati si-lu da legatu in manile aristocratiloru cà pe o vita! —

Se ne intorcemu acumu dela aceste legi e institutiuni de gele pentru poporulu si de rusine sempiterna pentru aristocrati'a unguresca, se ne intorcemu catra celu mormentu, ce se numesce Aprobate e Compilate, in care jace natiunea nostra din Ardelu; se culegemu ore-câte flori galbine din florile mortiloru cari crescu pe acestu mormentu infioratoriu, cà se le damu Romaniloru, carii vreu se venda limb'a e natiunalitatea romana pentru bunetatile uniunei unguresci, se-si puna cocarda la pepturi intru aducere a mente, ca au conclucratu la ingroparea natiunei loru cnsesi. Intru unu locu Aprobatele dechiara pe natiunea romana scosa din numerulu stateloru tieriei cu aceste cuvente: „cu tote ca natiunea romana in patri'a ast-a neci nu s'a numeratu intre staturi, neci relegiunea ei nu è un'a dintre relegiunile cele recepte, totusi *pene candu voru mai fi suferiti pentru folosulu tieriei*, statulu besericeii romane se se tiena de aceste-a“ *). Intr'altu locu dice: „*cu tote ca natiunea romana s'a admisu in patri'a acest-a pentru binele publicu, totusi neluandu a mente la starea sea cea de giosu*“ **); intr'altu locu dice, ca pe Romani numai pen'

*) Noha az Oláh Natio ez hazábau sem a' Statusok között nem számláltatott, sem vallások nem a' recepta religiókközül való; mindazáttal propter regni emolumentum, miglen patáltattnak, az Oláh egyházi rendek ehez tartásák magokat etc. A. C. I. 8. 1.

***) Noha az Oláh nemzet propter bonum publicum admittáltatott ez

atunci i suferu in tiera, pene candu le vâ placè principiloru e locuitoriloru, unguiloru, secuiloru e sasiloru: „cei ce se tienu de sept'a Romaniloru, au Greciloru, cari in tempulu presente se suferu, pene candu vâ placè principiloru e locuitoriloru tieriei“; si éراس: „fiind-ca neci relegiunea natiunei romane anca nu è dintre cele patru relegiuni recepte“*). In urm'a acestoru legi numai atâtu mai adangu, ca legile aceste-a, dupa cari se governa Ardelulu si asta-di, s'au intaritu la staruinti'a celoru trei natiuni si dupa venirea Ardelului suptu domnirea casei austriace, prin asià numit'a diploma Leopoldina, si Romanii se scosera de nouu dela tote deregutoriele, dechiarandu-se de neáveri numai pentru-ca sunt Romani, cu aceste cuvinte: „la tote deregutoriele, cari sunt de lipsa spre administrarea poliçiei, séu a dreptatei, séu a economiei, ne vomu folosì cu indigeni transilvani, adeca cu unguri, secui e sasi, fara de neci-o cautare la relegiune, si de cate ori se vâ templà se fia in vacantia ver-una deregutoria, neci-o-data nu voru precumpanì natiunile cele straine, séu acele, pe care ei dimpreuna cu Noi le numera intre straine, si neáveri la purtarea deregutorieloru“.

Eta anatema infricosiata asupr'a unei natiuni intregi. Cî, inainte de ce asiu desluçì, cumu a petrunsu acestu fulgeru prin tote clasile natiunei romane, nu potu se nu obserbu, ca Ungurii nu se multiamescu numai cu câtu lipsescu de libertate pe natiunea romana, cî anca o si calumnieza, dicundu chiaru prin organulu legelativu, ca è o natiune de giosu, si acést-a o dicu numai despre Romani, cu tote ca se pote dîce pe aceste tempuri si de Unguri, precumu si de alte natiuni, care gemu sub aceste legi draconice; pe aceste tempuri barbare nu se pote laudare cu cultur'a sea neci-o natiune de suptu coron'a Ungariei; nu se pote laudare neci cu cul-

Hazában, mindazáltal nem vevén eszében állapotjának alacsony voltát. A. C. I. 9. 1.

*) Az Oláh vagy Görögök sectáján levők, kik pro tempore szenvedettnek, usque beneplacitum Principum et regnicolarum. A. C. I. 1. 3. A' minthogy az Oláh Nationak vallásais nem a' négy recepta religiokközzül való. A. C. III. 53. 1.

tur'a aristocratiloru, care numai intr'acea-a stà, ca acei-a se nutrià si se imbracà mai bine de câtu poporulu si erà deprinsi mai bine la maestrì'a de a impilare poporulu; neci cu cultur'a poporului, pentru-ca poporulu erà desbracatu de libertate, care è conditiunea cea d'ântaiu a tota cultur'a omenesca, cì déca se alegea nesce barbati din ore-care natiune, cumu au fostu Corvinii, cumu au fostu Mihaile eroulu, Stefanu celu mare, si alti Romani, de cari s'au miratu si parte s'au temutu contempuranii, se mira si se vâ mirà tota posteritatea, cu unii cà acesti-a s'a pututu gloriare pe dreptu natiunea care i-a nascutu, cumu se pote glorià fia-care mama cu fiii sei cei intiepti. Cumu pote inse se defaime cine-và pe o mama novere cà acést-a fara se cada ensusi in judecat'a lumei, cà unu calumniante fara de rusine?

Dupa acésta obserbatiune me intorcu la influinti'a legiloru unguresci spre tota natiunea romana, spre tote clasile ei. Mai ântaiu legea se apuca de bate pe tota natiunea in genere, cà, fiindu vulnerata tota, se nu remania sanetosu neci unu membru; apoi se apuca de beserica si de preoti; pe beserica o dechiara numai tolerata, pe preoti i supune la tote greutatile, si lipsindu-i de totu adjutoriulu, numai dela preotii Romani pretinde sierbitie pentru statu fara salariu si onore; demanda cà la ver-ce prepusu se-i prinda cà pe nesce lotri si furi, ca-ci scià legea, ca nu-i vâ aperà nimene, fiindu oprita natiunea prin lege, cà se n'aiba deregutori din sinulu seu; asupr'a Archi-episcopului Romaniloru da putere fia-cui cà se-lu caute cu legea unde vâ vrè, dicundu ca n'are resiedintia, cà se-lu cerce la fumulu seu. Din aceste si alte mesuri asupr'a besericei si a preotiloru romani au cursu riuri de lacrimi peste tota natiunea, si anca curgu. Déca se mai afla ver-o radia de lumina in preotìmea romaniloru si prin trens'a in natiune pene la finitulu seclului alu 17. aceea-a au de a o multiamire Romanii Turciloru, cari le mai dà de lucru Unguriloru de nu-si potea esecutà dupa anim'a loru legile cele in contr'a romaniloru; si fiindu deschisa comunicatiunea Romaniloru din coce cu cei de dincolo de munti, Ardelenii invetià in Romani'a, unde se chirotonià si Archi-episcopii nostri, Maramuresianii si Selagianii si cei-alalti romani vecini cu Mol-

dov'a invetià aici pene ce s'a taiatu comunicatiunea cu încetarea resbelelor turcesci, si prin alte impregiurari.

Medulariulu taiatu de catra trupu nu mai pote traì, si trupulu, taiandu-se ver-unu medulariu, patimesce si deca nu pere. Acestu scopu l-au avutu Ungurii, adoperandu-se a taià pe noverimea romana de catra trupulu natiunale. Cu cartile de noveretate au versatu o sumetià in anim'a noveriloru Romani, cà se creda cum-ca sunt unguri, genu mai alesu de catu genulu Romaniloru; éra la fratii loru se caute cu despretiu, si candu intra in beserica: se se alega de ei. Pe langa acést-a Ungurii purtà grigia, cà nu cum-và se apuce noverii Romaniloru la deregutoriî cardinali, se cestige posesiuni mai mari prin donatiune imperatesca, fia fostu câtu de meritati pentru patria, si asià se apuce la ver-o putere mai insemnata, temendu-se cà se nu faca aristocratia romana. In seclulu trecutulu a fostu Mehesi Consiliariu de Curte, si in seclulu presente Alesiu Nopcia Cancelariu: cu Mehesi s'a incheiatu seclulu trecutulu, cu Nopcia se vâ incheià pote seclulu presente; cî si aceste minuni nu se facu, fara numai dupa ce s'au lapedatu unii cà acesti-a de beserica, prin urmare si de natiunea romana si au trecutulu la catolicismulu si la natiunalitatea unguresca. — In Comitatele unguresci noverii Romani nu potu ajunge la deregutoriî, cu tote ca cea mai mare parte a noverimei è romana, in Comitatu unu deregutoriulu romanu è raritate, care face epoca in istori'a Romaniloru, si numai câte unulu se nasce intr'unu seclu cà geniii; in pamentulu Fagarasiului è romana tota noverimea, éra deregutoriî sunt secui, afara de câte unu Copacianu, séu Boeru; numai in Cetatea-de-petra si in Maramuresiu, care se tienea mai nainte de Ardelu, sunt mai multi deregutori romani, carii se tienu anca de beseric'a natiunale, dar' pe acesti-a i priveghieza ungurii cu o miie de ochi si se adopera in totu modulu a-i unguire, cumu i-au unгурitu pe Zeicaniî, Golescii, Paganescii s. a. din Hatiegu, cà se aiba prin cine se storca pe poporu si se-i tienia in intunerecu pe noverii Romani din acea tiera, déca nu potu se-i unguresca.

Onorea noverimei Romane è subordinata pre totu locul sumetiei unguresci, noverii Romani la adunarile marcali stau

numai pe afara: la mes'a verde numai Ungurii au vorba si intrare, cà se proiepte legi si mesuri in contr'a Romanilor; legile unguresci pe noverii Romani neci nu-i numescu pe numele natiunei lor, cì numai „*azon sectán levö atyánkfiai*“ adeca *fratii nostri de sept'a acea-a*, inse care è acésta septa? fora indointia cea condamnata de Aprobate. Eta in ce sta frati'a unguriloru, ca si credinti'a si chiaru pe dumne-dieulu fratelui seu lu dechiara numai toleratu, pentru-ca crede in dumne-dieulu tuturoru gentiloru, nu in dumne-dieulu unguriloru.

Suptu atari augurie rele noverimea romana nu vâ apucà neci o-data la valoarea ce i se cade in statu, pentru-ca valoarea fara cultura, cultur'a fara de libertate, si libertatea fara de existentia si onore natiunale nu è cu potentia. Ci noverii Romani au inceputu a se petrunde de sentimentulu gradului loru celui umilitu in reportu cu ungurii, ca-ci sentimentulu de onore de se sî asupresce pene la unu tempu, nu se stinge. Candu vâ cunosce acestu ramu novere alu natiunei nostre, ca ramulu numai fiindu in legatura cu arborele, in verdesce; despicandu-se de catra arbore, nu mai infloresce!

Déca-i bate anatem'a acésta politica si pe preotii romanesci, de cari totu mai avea frica Ungurii, ca le voru raspunde cu anatem'a preotiesca, asià câtu devea se se apere prin lege de ei (*az oláh papák ne afuriszáljanak!*), — déca-i bate brum'a constitutiunei unguresci chiaru si pre noverii Romani, cari au asemeni drepturi cu Ungurii aristocrati, ce voru face acesti aristocrati cu poporulu, pe care nu-lu apera neci-o lege, dupa-ce l-a desbracatu de demnitatea personale si de proprietate ensasi legea, cea-a ce i-ar' fî detoria cu aperare? éta, ca dupa-ce i scotu pe iobagi — asià se chiama acumu poporulu asierbitu — la sapa, la secere, séu la alte lucruri, i punu corda cà de aici in Ves'a; spanii, e judecii domnesci i mena cu alunulu din deretu de se inaltia pulberea in urm'a loru, cà in urm'a careloru ce fugu pe drumulu tiei; candu è barbatulu la caratu de grau, de fenu, de vinu domnescu, au cu aratrulu in alodiulu domnescu, atunci femeia è in curte la cernutu, la diresu, la scosu de canepa, la torsu, cas'a colonului è remasa numai in grigi'a pruncului din leganu; candu è tempu fru-

mosu, colonulu lucra la domni, candu ploua vine la lucrulu seu, atunci diu'a numai diumetate i se scie; candu a finitu lucrulu domnului, indesiertu 'si arunca si elu sementi'a in pamentu, pentru-ca acumu a trecutu tempulu semenaturei, candu vine a casa dela domni, atunci lu mena la drumu si la Comitatu si la postarii, apoi candu se mai face si clac'a popei, ca neci fara popa nu pote fi? cine ar' avè anima de a pune pomi, si a plantare vii fiindu astfeliu ingreunatu, cine s'ar' indemnà se infrumsetieze pamentulu cu gradini, candu scie, ca numai atitia poft'a domnului seu, cà se le iee cu puterea candu vâ vrè? se tacemu prestatiunile cele multe: gainile Craciunului, nielulu Pasciloru, puii si ouele si cupele de untu si dieciuelele, se trecemu cu vederea vacele cele grase si peile de vulpe, care le dà mai nainte popii romanesci. Déca nu-si pote intipui cine-va greutatile, care le suferià ore-candu judeii dela Faraonu in Egipetu, se se uite la Faraonii din Ardelu, cumu nu se mai multiamescu acesti-a acumu cu diu'a de lucru, cì dau cu ruptulu claile, de è constrinsu colonulu a face diua din nopte, si a lucrà cu tota cas'a sea, cà se pota plinì numerulu celu peste mesura; sunt si aristocrati, cari i baga in jugu pe omeni si grépa cu ei!

Cumu au trecutu inse atâte secle peste Unguri fara se redice greutatile aceste de pre umerii poporului! dar' ce vorbescu eu de redicare, au nu-i veduramu numai in diet'a din urma cumu se intrecea cà se rapesca cu Urbariu nouu dela poporu si proprietatea care o are? in Germani'a incede a se sterge serbitutea anca pe la a. 1688, in Borusi'a se scote de suptu domnescu proprietatea coloniloru anca pela inceputulu acestui seclu, dar' Ungurii i-aru vende si asta-di pe omeni, deca n'ar' fi fostu Josefu II.; neci mecar' de stergerea aviticitatei n'a vorbitu neci unu unguru in ver-o dieta din Ardelu pene la baronele Dionisiu Kemény, cì parasì si acest-a diet'a cu anim'a franta de durere, ca-ci nu putù se scota nimicu la cale in contr'a multimei domniloru pamentesci. Schimbarea, care o proieptâ diet'a ungresca pe la a. 1832, erà se lu venda a dona-ora pe poporu la domnii pamentesci, si stergerea serbitutei cea de asta-di o invenineza cu uciderea natiunalitatei!

Cu tote aceste-a Ungurii nu se credea ascurati de adjunsu din partea Romaniloru numai cu uniunile incheiate pene acumu, pentru-ca cea dela Asculeu fusese prè-liberale pentru Romani, uniunea celoru trei natiuni numai pe noverii cei mai de frunte ai Romaniloru i trasese la complotu, éra cea-alalta noverime romana erà legata de natiunea e beseric'a romana, cumu este si asta-di; deci dupa intrarea reformatiunei in Ardelu atât-a lucrara Ungurii pene ce-i trasera pe Romani la uniune relegiosa cu sine, de tienura cu Unitarii mai bine de una suta de ani, éra cu Reformatii séu Calvinii aproape la doue cente de ani. Multe avura de a suferi Romanii dela Unguri pe acestu tempu, si multi Romani de frunte se lapedara atunci de legea si limb'a parintesa si se fecera Unitari, Calvinii si Unguri. Pe aceste tempuri tramitea Ungurii pe la Romani cercatori din casa in casa, si la care romanu nu aflà ola cu carne la focu, pe acel-a lu pedepsea; pe acestu tempu i facea pe popii romanesci se erneze canii domniloru, si protopopii purtà pe umeri pe superintendentele calvinescu; cartile besericesci se tradusera de pre limb'a schiaesca in cea romana, si le facea Romaniloru si alte carti cu dogmate reformate in limb'a romana, cà se-i pota unguři mai usioru, ast-a inse avù urmare fericita pentru Romani peste voi'a Unguriloru, ca se scose limb'a schiaesca din beseric'a romana, si intrâ cea natiunale. Ce minune! ca Romanii si espatriati de Aprobate, si in asta forma asupriti 'si tienu anca si pe aceste tempuri puterea judecatoresca in judeçie protopopesce, si puterea legislativa in Sinode; documentu, ca au avutu o-data existenta si vietia natiunale: fia cà si incercarile Unguriloru cele de astadi se se franga in credinti'a Romaniloru catra natiunalitatea loru, si in barbat'i'a loru!

Catra finitulul seculului alu 17. calamitatile Romaniloru intreca tota mesur'a, poporulu se strambase de jugulu celu greu, noverimea romana anca n'avea mai neci-unu folosu de privilegiulu noveretatiei, ca aristocratiei cei mari o despolià de proprietate cu puterea, o asuprescu si o batjocurescu, si noverii romani ne-sciindu unguresce si ne-a-vendu aperiatori alesi din medi-loculu loru neci la Dieta, neci la Comitate, Scaune e Magistrate, neci la Curtea principiloru pe nimene, nicairi

nu se potu aperi. — Romaniloru nu le erà ertatu a amblare la scola, fiindu sierbi e legati de pamentu; abià se putea rescumparà unii pentru-cà se se faca preoti, dar' si cà preoti anca n'avea neci-o prerogativa, care se-i scutesca de anatema Aprobatoru. Ertarea decimeloru dela principele Bethlen si altii, de-i si usiurà puçinu, dar' nu-i putea aperi de batjocurile Mariloru ungueresci; in Aiudu nu erà iertatu neci unui preotu romanescu a intrare se bateze si se ingrope; se dice, ca doi preoti Romani menandu porcii domniloru la campu, fura intimpinati de arhiepiscopulu Teofilu: cei preoti vedendu ca è arhiepiscopulu, cadura in genunchi si lacremandu strigara: „Santà'a Tea! adjuta-ne ca suntemu de peritu!“ Dar' cumu putea se le adjute, candu principii reformati 'lu facea si pe Archi-episcopulu Romaniloru cà se bateze catieli in locu de prunci, si deca nu voià, lu batea cu toiage si cu vena de bou, cumu au facutu cu Archi-episcopulu Sava. O tempuri barbare! o tirani neaudite! periti din istoria, stingeti-ve din memori'a omeniloru, cà se nu mai creda cei viitori, ca ar' putè degenerare famili'a omenesca la atari selbateci! Ci se vedemu anuci cumu se desfasiura din aceste catastrofe unu reportu nouu intre Romani si Unguri.

Candu se lupta Romanii cu calamitatile aceste, Ungurii catolici ardeleni anca scapatasera forte tare si scadusera cu numerulu suptu domnirea principiloru reformati, nu putea scote nimica la cale neci in diete, neci arirea in favorea catoliciloru. Deci ei se folosira de impregiurarea cea favoritoria, in care se aflà acumu suptu domnirea casei de Austri'a, si chiamara pe Romani la Uniune noua, legandu-le tote drepturile, privilegiile si bunetatile besericeii catolice, deca voru parasì catholicismulu, séu ortodopsi'a besericeii resaritene si voru imbraçiusià catholicismulu besericeii apusene. Asià Romanii cà se scape de batjocurile cele multe, se plecara de acceptara acésta Uniune cu Ungurii — dîcu intr'adinsu cu *Ungurii*, nu cu *Rom'a*, pentru-ca credinti'a catolica si usiurarea Romaniloru nu erà scopulu Unguriloru, cà aceste erà numai nesce impregiurari favoritorie, de care Ungurii se bucurà si se folosea cà de impregiurarea domnirii austriace, cà se-i pota trage pe Romani in partea loru, ca neci nu-i durea de sufletele Ro-

maniloru, neci nu le dorià fericirea, cì i durea numai de aceea, ca ce porta protopopii Romaniloru pe umeri pe superintendentele calvinescu, si nu pe Episcopulu dela Alba-Jul'ia, au pe reptorele Jesuitiloru din Clusiu; de aceea-disi, ca uniunea acést-a au facut-o Ungurii singuru pentru binele loru, nu in folosulu Romaniloru, si cu acésta dechiaratiune asecuru pe toti custodii Sionului o-data pentru totdeauna, cà se nu se tema, ca voiu se me atingu de natur'a cea dogmatica a Uniunei, candu o cernu numai din respectu politicu, cà unu reportu profanu intre Unguri e Romani; numai despre uniune in acestu intielesu dicu eu, ca Strigoniulu o-a motivatu in favorea besericei unguresci si spre subjugarea si caderea celei romane: Strigoniulu o-a plantatu in anim'a imperatului Leopoldu si a Romaniloru: Strigoniulu o-a udatu prin Jesuiti: Strigoniulu o-a crescutu: Strigoniulu o-a si smulsu dupa aceea-totu prin Jesuiti din animele unei parti a Romaniloru: si pote ca totu Strigoniulu o vâ smulge si din animele celeilalte parti — déca nu se vâ lasà de metropolitura, de proteptoratu, de primatià si supremația, si de ver-ce domnire si influentia asupr'a besericei Romaniloru. Suptu inalt'a proteptiune a acestui Strigoniu fabricà Jesuitii diplome false: scotea rescripte dela Curte si bule dela Rom'a pentru noua subjugare a besericei romane sub titlu de Episcopatu alu Fagarasiului; numai semplecetatea preotiloru Romani aperâ demnitatea Metropoliei Romaniloru de n'a apusu cu totul, ca nu luara intru nimicu atari bule si rescripte, cì continuara si dupa uniunea acésta, cà si inainte de ea, a cantare in tote besericele romane totu pe Archi-episcopulu loru cà si mai nainte. Ce folosu putea se aiba Rom'a desbracandu de demnitatea archi-episcopesca pe Archiereulu Romaniloru, care acumu si intarisera legaturele cele naturali si cu legatura religioasa, déca nu lucrà Strigoniulu ungurescu la umilirea besericei romanesci; eu credu, ca ast-a nu-o facea neci curtea imperatesca, neci Rom'a, dar' Strigoniulu manducea tote lucrurile Uniunei la curte si la Rom'a, si fara influenti'a si voi'a lui nu se facea nimicu in lucrurile besericei Romane, cumu nu se face neci asta-di.

Se dicemu inse, fiind-ca *Romanulu tiene mente facerea de*

bine si nedreptatea — beneficii et injuriae memor esse solet — se dicemu, cum-ca din fontan'a uniunei au cursu nesce mediloce materiali pentru Romani, cu cari nu puçinu s'au adjutatu, fiindu cu totul despoiati de averile besericesci suptu principii calvinesci: se dicemu, ca din uniune a esitu privilegiulu preotiloru romani de a nu stare la judecata in câtu pentru persoanele loru, fara numai inaintea Sinodeloru besericeii romane: se dicemu ca uniunea a nascutu si scolele Blasiului, din cari au resaritu o multime de lumini între Romani: se dicemu, ca uniunea a datu ocasiune unoru Romani, de ni-au adusu memori'a inceputului si a sangelui nostru din Rom'a, si au semenatu de nouu vertutile strabune in pamentulu Daciei: se dicemu in urma, ca uniunea i-au inviatu pe Romani din lesinare, uniunea i-a desceptatu din somnu si le-a insuflatu spiretu de vietia, cà se lucre la indreptarea sortei nostre dela Inocentiu pene in diu'a de asta-di; se nu uitamu inse a pune in cumpana si vulnerile infipte natiunei nostre prin uniune, déca voimu a ne cunosce reporturile cu Ungurii si in acestu reszeptu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Indata la inceputulu Uniunei vedemu in Sinodele nostre pe patrele reptore alu Jesuitiloru presiedendu in locul superintendentelului reformatu, si pe altu Jesuitu 'lu vedemu neincetatu in costele episcopului nostru priveghiandu-lu, cà pe unu facutoriu de rele. Acumu spuneti-mi, ce diferentia este între superintendentele de Tofeö si între jesuitulu Baranyi, care din amendoui a fostu mai bunn pentru Romani? Indata dupa unire episcopulu catolicu din Alba-Juli'a incaleca peste Archi-episcopulu nostru e si-lu face Vicariu, 'lu infrunta, 'lu dogenesce, 'lu visita pene ce-lu scote abià bul'a papei din 1721. *ab omni admonitione, correptione, visitatione* celui episcopu din Alba-Juli'a; ér' Archi-episcopulu din Strigoniu 'lu desbraca de demnitatea archi-episcopesca e si-lu face sufraganeu, si beseric'a nostra o бага in jugu nouu ungurescu. Cu sierbitutea acésta noua se introduce in clerulu romanu unu sierbilismu nouu impreunatu cu o inganfere meseravere mai alesu in referentia catra cei neuniti, cari n'avea privilegiulu unitiloru. Acestu spiretu necuratu locuesce in Mönastirea din Blasiu suptu calugari: face advocatu de Jesuiti si pe unu Petru

Arone: da lucru de ajunsu episcopului Inocentiu si animosiloru protopopi de atunci: murindu calugarii remane ereditate Capituluului sucesoriu in funtiunile calugariloru: si de acì se stracura la Cleru: Episcopii, Capituluulu, Protopopi e Vicari lucra pe intrecute spre cea mai profunda durere a Clerului si a tota natiunea, cà se nu mai scape beseric'a romana nici-o-data de suptu acèsta subditela rusinosa; fii nefericiti! cine ve vâ aperà, deca parintii vostri dau man'a cu strainii in contr'a voastra? Ce ar' dîce episcopulu Inocentiu, candu ar' vedè, ca acumu n'are Jesuitismulu numai unu advocatu in beseric'a lui cea asierbita si sfasiata de Jesuiti? ce a pecatuitu beseric'a nostra — intrebamu si noi cu episcopulu Inocentiu —, dèca cum-và n'a pecatuitu unindu-se, de se pedepsese cu infamia de desertoriu? cu uniunea de-o-data a intratu o ura intie Romani, care a tienutu mai bine de 80. de ani. Iertati-me Fratiloru! se trecu cu vederea furiele iadului, care i-au sfasiatu pe Romani in aceste timpuri nefericite, nu postularetii cà se descriu cumu se certà fiii cu parintii: cumu se batea frati cu frati fara se scia pentru-ce: cumu se afurisea preotii nostri unii pe altii: cumu lucrà marii ungueresci si mai alesu episcopii loru inaintea Curtei, cà se-i facea uniti cu puterea pe Romani: cumu interità pe episcopii uniti si pe Calugari cà se facea proseliti din Romani; si acesti-a nu vedea, ca sunt numai unelte, cu cari se folosea invedi'a ungueresca cà se tulbure pacea intre frati. Cine ar' putè spune suferintiele Romaniloru suptu acele tulburari? Cei neuniti n'avea neci preoti, neci episcopu, pene ce cadura suptu jugu serbescu: nu-i aperà neci-o lege in tiera: si pe deputatii ce-i tramitea la Curtea imperatesca, dusmani loru facea de-i punea la prinsoria. Atâtu erà de mari relele, care le suferià natiunea Romana in urm'a Uniunei, in câtu anca pela a. 1735, asiàdar' numai preste 35. de ani dupa facut'a uniune se plange amaru Protopopulu unitu Nicora Beianulu catra Episcopulu Inocentiu cu aceste cuvente: „*tare me temu, ca nu vomu avè altu folosu din unirea acèst-a, care o-amu facutu; cì vomu remanè numai cu ur'a intre frati si cu mustrarea cugetului.*“ Nu multu dupa acèst-a altu Protopopu predicà in beseric'a acèst-a, ca „*i-au insielatu pe Romani cu Unirea*“; inse acumu erà tardiu, pentru-ca ur'a acumu

eră radecinata între frați, și dușmanii Romanilor, cari nu dormu nece-o-data, priveghia, că se nu se stinga ver-o-data din medi-loculu loră acestu focu infernale.

Au nu merită preotii Romanilor pentru sierbitiele loră catra statu pamenturile și salariile acele, care le-au capetatu numai suptu titlulu Uniunii? apoi spuneti-mi, cu câtu   mai invedenda starea preotiloru uniti luandu-i preste totu, de câtu a celoru neuniti, cari traescu din agrii loră, pentru cari facu dila la domni? Cine nu seie, ca episcopii nostri dela uniune incoce numai cu numele au fostu episcopi,  ra intr'adeveru au fostu notari satesci, cari facu instantie pentru c te-o portiune canonica, fara se sentia Clerulu vre-o indreptare adevrata a starei seie, ca de si sunt constrinsi domnii pamentesci a-ore se le arunce popiloru nostri c te-unu pamentu pe o costa rea, si acést-a anca numai pentruc  se mai astupe gur'a episcopului, inse pe de alta parte se punu de mesura teritoriulu satului, si facu de ieu locurile cele mai bune dela preotii Romanilor, si atunci  ra dau de lucru Notariului episcopu că se scria la Curte, la Guberniu, unde totu acci-a judeca, cari si rapescu si cari decreteza in diete, c  domnii pamentesci se iee tote pădurile dela Comunitatile romane desdaunare pentru portiunile canonice. — Dar' apoi au nu putea merge Romanii la invetiatura la Rom'a si c  neuniti, acolo, unde mergu Sineni si Japoni, Judei si Protestanti, Mahometani si Pagani; au nu-si putea redic  scole si c  neuniti, cumu 'si redicara domnire peste Romani nescce Serbi venetici totu suptu imperatulu Leopoldu, d ca-si concentr  tote poterile preotii, noverii si cetatiani si totu poporulu romanu, si d ca lucr  cu unu cugetu si cu o anima la tote impregiurarile pentru libertatea si fericirea Romanilor; au nu facea totdean'a mai mare intiparire in animile Unguriloru o gente conjurata pentru aপরera drepturiloru seie, de c tu o natiune sfasiata in p rtite neuniti?

Cine v  put  dice, ca Uniunea a moiatu anim'a Unguriloru, că se voesca binele natiunii nostre, si se-i dee indreptu drepturile rapite? Se ne uitamu, rogu-ve, la episcopulu Innocentiu Miculu; cumu roga tote poterile ceresci e pamentesci pentru Romani; dar' candu cerea că se se recepa si natiunea

romana cã cele trei natiuni: Staturile si Ordinile i raspundea, ca se vã resturnã cas'a tiei pe ei, dẽca-i voru lasã si pe Romani se intre in trens'a. Candu se rugã, cã se faca locu si episcopului unitu intre Consiliarii Guberniului, pentru-cã se aiba sî Romanii mecar' unu aperatoriu: celu Guberniu catolicu aretã la Curtea imperatesca, ca episcopulu Romaniloru „*neci è jurista, neci statista,*“ si din asta cauza nu pote fi conseliariu! De natiunea nostra dẽcea, ca n'are asiediamentu si capetãiu in tiera, nu da dare, nu porta greutati, è plecata la seditiuni, si pentru acea-a nu merita consideratiune. A trecut mai diumetate de seclu, candu 'si reinoescu Romanii cererea pentru natiunalitate la 1791; dar' Staturile si Ordinile afara de responsulu loru celu ordenariu, mai adaugu, ca Romanii nu sunt culti de ajunsu pentru drepturi politice; se se cultiveze mai anteu Clerulu, apoi si poporulu, si apoi voru vedè; deci insarcinara pe unu Antoniu Josika, cã se faca planu pentru cultur'a Romaniloru. Ce cugetati ca s'a alesu din acẽsta comedia? La a. 1816, adeca 25. de ani dupa dieta, a esitu Decretu dela Curte in urm'a acelui planu, cã unde voru fi doi preoti intr'o Comunitate, unulu catolicu, celãlaltu unitu: acolo numai celui catolicu se se dee portiune canonica *ex nexu unionis!* Acì vede fia-cine, ca Uniunea nu i-a plecatu pe Unguri spre fericirea Romaniloru, neci nu i-a opritu, cã se nu le iee in bafaia de jocu rugamintele loru cele mai drepte. Care preotu se vã putè cultivã, candu n'are ce mancã; care natiune s'a cultivatu, fiindu subjugata? — De ce n'au invetiatu Romanii din relele suferite dela cele trei natiuni, cã se se feresca de Uniunea cu Calvinii si cu Unitarii; de ce nu i-au invetiatu sarcinele cele grele ale acestei uniuni, cã se nu pasiesca la uniune cu Ungurii catolici? Asiã este, Romanii n'au invetiatu, cì s'au unitu o-data cu Calvinii, aretandu ca beseric'a romana è mai rea de catu a Calviniloru; de altadata cu Unitarii, aretandu, ca è mai de giosu de cãtu a Unitariloru; si la urma cu Ungurii catolici, aretandu de nouu, ca è mai de giosu de cãtu cea ungresca. Cine se pretiuesca bebeseric'a romana, dẽca se rusineza romanii de ea; cine se-i fia stimatu pe Romani, dẽca ei neci nu-si respepta beseric'a, neci pe sine? cine se pote plange ca-ce 'lu calca in picioare,

déca se face verme? Acumu ce vomu díce de tote Uniunile aceste si de tote bunetatile lor, candu vedemu, cumca tote aceste-a au fostu numai nesce laçiuri, cu cari ne-au prinsu: furii, cu cari ne-au incaiaratu: spaime, cu cari ne-au infri-catu: sierpi, cu care ne-au intopsecatu. Se juramu, ca nu ne vomu lasà cà se mai inieile; se juramu, ca nu voru mai putè turburà pacea si buna-intielegerea nostra neci jesuitii, neci calugarii serbesci, neci misiunarii Strigoniului, neci agentii natiuniloru straine, chiaru si candu s'aru imbracà in vestminte de preoti si episcopi romanesci; se juramu: ca neci diavolii iadului nu voru mai potè rumpere legaturile amarei fratiesci, cu care è legata Adunarea acés-ta, si prin trens'a tota natiu-nea Romana!

Se juramu Fratiloru! si cà frati de unu sange se esimu la lupta in contr'a celui dusmanu alu natiunalitatei nostre, ce vine catra noi cu flamura de uniune noua dela tier'a unguresca!

Sciti, ca Ungurii, mai alesu de 12. ani incoce, si-au propusu, cà se topesca intrun'a pe tote natiunile cele de suptu coron'a unguresca, si se faca din tote numai una natiune tare si mare si unu remnu tare si mare ungurescu. Acest-a è unu lucru forte mare, bine se insemnamu, ca è intru adevèru mai mare de câtu tote viptoriile lui Atila si ale lui Arpadu, pen-tru-ca acesti-a au supusu cu puterea nesce popore blande si le-au tienutu in ascultare totu cu puterea pene ce se stinsera ei; dupa perirea lor natiunile aceste-a au remasu cu datinele, cu limb'a si cu relegiunea lor, ca-ci acei cuceritori barbari avea lipse numai de braçiele, éra nu de limb'a natiuniloru subjugate, de averea, nu de relegiunea si datinele lor natiionali.

De totu altmentre cugeta Ungurii din dilele nostre. Ace-sti-a au aflatu, ca Atila si Arpadu, s. Stefanu si Mathia Cor-vinulu au facutu reu, de ce nu i-au uncuritu pe toti locui-torii Panoniei si ai Daciei, si de ce au lucratu ei dupa prin-cipiulu: „*regnum unius lingvae imbecille est.*“ Asiadar' Ungurii de asta-di de ore-câti ani incoce lucrà la uncurirea Schiailoru, Romaniloru s. a. cu o insufletire care ar' produce fapte demne

de multiamit'a omenirei întregi, candu aru pune atâtă ostentintia pentru-câ se introducea libertatea cea adeverata nu numai la natiunea unguresca, cî la tote natiunile, de ale caroru ecaretate nu voru se scia nimica.

In ce tipu se apuca unu economu bunu cu toti feciorii si domestecii de cultur'a agriloru sei, imparte lucrulu la toti, le da medi-locele cele de lipsa si sta de ei, câ se se pota bucurâ la tempulu seu de unu culesu bunu, de unu seceratu manosu: asiâ s'au apucatu si Ungurii cu tote puterile de lucrulu loru, câ se-i faca unguri pe toti. Diet'a Ungariei dela 1836. puse lege, câ se se duca unguresce tote negotiile amenestratiunei publice si se se bage limb'a unguresca in tote scolele din Ungari'a; diurnalele unguresci din ambe patriele unguresci — asiâ numescu ei tier'a unguresca si Ardelulu — latiescu de multu planulu ungurirei pretotindene, invetia pe tote natiunile, ca nu è salute intr'altu nume afara de celu ungurescu. De este ver-unu Romanu acî de façia, care n'ar' fi lesu Gazet'a de Pest'a (Pesti Hirlap), pentru acel-a mai repetiescu, ca de candu incepu a esi asta Gazeta, redaptorele ei Ludovicu Kossuth striga neincetatu cu versulu tunetului catra toti ungurii „*se properamu, se properamu, se ungurimu pe toti Croatii, Romanii si Schiaii, ca de nu, perimu!*“ In ce tipu se rapede unu torente din munte dupa frangere de nuoru, desradecineza arborii, ucide omini si vite, spala semenaturi si sate, duce si restorna totu: asiâ se rapedî acestu barbatu in contr'a natiuniloru neunguresci, si cu atâtă furia amenintia, ca le vâ stinge, si nu vâ suferi „*in secula seculorum*“ câ se faca mecar' invetiaturi morali in limb'a natiunale prin seminariele loru, in câtu comitele Szechényi, celu d'anteiu apostolu alu ungurirei, è constrinsu a-i dumeri furi'a si a-i strigare: „*ne kényszerítsük tüzzel vassal, hanem vegyük bé az alkotmány sántzai közzé, hogy ökis bé vegyenek minket magokba, tudni illik nyelvünket,*“ adeca: *se nu-i constringemu cu focu si cu feru, cî se-i recepemu in constitutiune. câ si ei se ne recepa pe noi, adeca limb'a nostra.*“ Nicora Wesselényi da sfatu Unguriloru, ca, „*numai acei Romani se capete drepturi de cetatianu, cari se voru face unguri,*“ si-i pare reu ca Joane Bobu episcopulu Romaniloru a facutu tote fundatiunile sele in inte-

resu natiunale. Asià cugeta si lucra tota noverimea cea inalta. Ce se dicu de corifeii intielegentei Unguriloru? unulu din cei mai renumiti invetiati ungueresci scriindu memoria despre aperearea prunciloru mici areta, ca latinea limbei ungueresci preste toti locuitorii tierei è mai nainte de câtu libertatea si fericirea tieiei: „*faceti cà se vorbesca ungueresce toti locuitorii tierei: — striga acestu unguru invetiatu — atunci eu nu voiù cere dela voi, cà gratia, libertatea e fericirea tierei.*” Altulu provocà mai anu pe episcopii Romaniloru de-a-dreptulu, cà se se apuce numai de câtu de traducerea cartiloru besericesci de pre limb'a romana in cea ungueresca cà se se bage in beserie'a Romaniloru. Cine se nu fia auditu, cumu ferbu e cumu se frementa ungurii de orecâti ani cà se faca scole aperatorie de prunci, in care se se ungueresca mai ântâiu pruncii romaniloru, invetiandu limb'a ungueresca dela 2. ani pene la 7. apoi in vro douedieci de ani se se ungueresca satele si comunitatile romane pe calca acêsta? Care Romanu nu scie, ca inainte cu siese ani se acceptâ planulu unguririi si de catra diet'a din Clusiu, si se fece proieptu de lege, cà se se puna restempu de 10. ani natiuniloru neunguresci, cà se invetie ungueresce, pentru-ca dupa acea-a voru curge tote in limb'a ungueresca. Se spuna Veneravererele Consistoriu din Blasiu, care se afla de façia in beserica, câta frica si cutremuru i-au cuprinsu pe toti, candu au intielesu de acestu proieptu alu Dietei, si cu ce insufletire se apucara, cà se întorca reulu acestu de la natiunea romana!

Éca ce voescu Ungurii, si care è scopulu loru! Pene in 15. martiu anca nu sciea ce se faca, pentru-ca le erà legate manile e piciorile de Cabinetulu din Vien'a, si nu putea purcede in contr'a Croatiloru si a Schiailoru, cumu doriea, neci nu putea apucà tote medi-locele, care erà de lipsa la acestu scopu: acumu au ministeriulu loru, acest-a cunosce medi-locele; si potu dice, ca locul primu intre medi-locele aceste-a lu ocupa *Uniunea* — nu è de lipsa a mai adauge, ca „*Uniunea Ardelului cu tiera ungueresca*“; pentru-ca cuventulu acest-a se intielege de sine. Se a-i întrebà pre ver-unu unguru ce este *Uniunea*: s'ar' mirà de nesciintia-ti, si déca 'ai mai întrebà: ti-ar' respunde, ca *Uniunea* è fericirea, è

libertatea ensasi, Uniunea è cornucopi'a, care cuprinde tote bunetatile pamentesci; cine are Uniunea, are tote; Uniunea ne da tote; pentru acea-a de acestu cuventu misteriosu sunt plene tote gazetele; Uniunea è materi'a de conversatiune in tote cercurile societatei; Uniunea è scrisa pe toti paretii; flămur'a uniunei è plantata pe case, pe beserici si chiaru si pe carale caletoriloru.

Io inse cu tote aceste nu sunt multiamitu cu Uniunea, neci nu me rapescu de bucuri'a cea universale; cî vreu se cercu mai cu de a menuntulu: ce este uniunea pentru Unguri? si ce este Uniunea pentru Romani?

Ce se tiene de intrebarea prima: *ce este Uniunea pentru Unguri?* acést-a o pote cunosce fia-cine fara se fia politicu, scimu toti, ca Ungurii vreu se faca tiera unguresca din pamentulu Ardelului: vreu, cà se nu mai fia *doue patrie unguresci mici*; cî se se faca din amendoue *una patria unguresca mare*. Ungurii sentu ca proprietatea, care si-au arogatu pene acumu asupr'a pamentului Romaniloru, nu sta pe temeiu securu; pentru-ca din dreptulu resbelului cuceritoriu nu se nasce proprietate, cî numai posesiune pene se sente in putere natiunea subjugata cà se scuture jugulu. Ast-a bine o sciu Ungurii: ei sciu ca Maurii neci in 700 de ani nu si-au cesti-gatu dreptu asupr'a Ispaniei; pentru acea-a vreu acumu a-si castigà proprietatea, care in adeveru nu o-au avutu pene acumu; prin uniune vreu a-i plecà pe Romani, cà se-si dee din mani proprietatea parintesca, bunetatea cea adeverata pentru nesce bunetati parute si insielatorie; anca pene acumu numai urmele tiraniei unguresci sunt tiparite pe pamentulu Romaniloru, cà si pe feciele loru: dreptulu loru nu è intabulatu nicairi: cu Verböczi, cu Aprobatele si cu diplomele regiloru Ungurii nu potu probà proprietate asupr'a pamentului altoru natiuni, fiindu-ca aceste, cà nesce documente fabricate de Unguri pe partea loru, n'au putere inaintea judeciului umanitatei; éra déca i-aru putè plecà pe Romani la Uniune: atunci invoirea Romaniloru le-ar' dà documentu nouu, cu care si-aru consoledà posesiunea celu puçinu anca pe ore-câte sute de ani, nu pentru totdeauna, fiindu-ca nici-o generatiune n'are dreptu, cà se puna jugu pe grumazii generatiunei venitoric.

Candu aru locuì pe pamentulu Ardelului numai Unguri si Sasi, si impreuna cu acesti-a, in locu de unu milione si diu-metate de Romani, aru locuire pe atâti Japoni au alta limba: atunci eu n'asiu avè se dicu nemica in contr'a unirei Ardelu-lui cu tier'a unguresca; inse pamentulu acestu nu-lu tienu Japoni, neci Arabi: cì, afara de o mana de Sasi si Unguri mestecati pintre Romani, Ardelulu è proprietate adevrata a natiunei Romane, care o-a castigatu cu buna dreptate inainte cu ver-o miie siepte sute de ani. si de atunci pene asta-di o tiene, o apera si o cultiveza cu multa sudore si astenela. Deci io dicu, ca neci-unu Romanu nu pote fi cu nepasare, candu este intrebatiune: alu cui se fia pamentulu aistu, care pene acumu a fostu alu Romaniloru; nu ne este totu un'a, si nu ne pote fi totu atatu, ver se fia alu Romaniloru, ver alu Unguriloru, si apoi Romanii éra se fia numai tolerati in pamentulu loru. Prin urmare, intielesulu celu adevratu alu intrebarei acestei-a: *se fia Uniune au se nu fia?* este: *se ne damu pamentulu nostru Unguriloru au se nu-lu damu; se ne vendemu tier'a Unguriloru au se nu-o vendemu; se fimu si de acì inainte numai lipiturele altoru natiuni au se fimu liberi?* Ce vâ respunde Adunarea la aceste intrebări, ce vâ respunde totu poporul Romanu, candu ar' fi de fația?

Sciu io ce dicu patronii Uniunei, ca adeca Uniunea nu numai ca nu iea proprietatea dela nimene, cì din contra, vo-esce se faca proprietari si pe acei, cari pene acumu nu erà. La acést-a io obserbu, ca Ungurii numai loru 'si dau proprietatea, care se facu ca o dau Romaniloru; pentru-ca in or'a candu se vâ prochiama Uniunea, stergundu-se sierbitutea, se voru sterge totu-o-data si natiunile, afara de cea unguresca: numai acést-a vâ remanè viua si proprietaria inaintea legi, si proprietatea natiuniloru omorite prin lege vâ sierbì Unguriloru de spese pentru ingropatiunea acestoru natiuni. De aru voì Ungurii se dee inderetu proprietatea la domnii cei adevrati, precumu se lauda ca o voru dà: atunci aru recunose mai antein esistenti'a natiuniloru, care locuescu impreuna cu ei, ca-ci aceste sunt domnii cei eminenti ai pamentului, cà cele ce suntu nemuritorie, apoi individele omeniloru muritori; cì Ungurii nu vreu se scia nimica de alte na-

tiuni afara de cea unguresca, prin urmare neci de proprietatea altoru natiuni afara de a celei unguresci; asiadar' candu se facu ca dau proprietate individelor, atunci intr'adeveru o ieu dela natiuni, si facu donatiune noua natiunei unguresci cu proprietatea Romaniloru si altoru natiuni.

Se consideramu drept-aceea-a, ca Uniunea dona Unguriloru una tiera intrega fara de neci o astenela; ca Ardelulu è patri'a aurului si a metaleloru noveri, care voru curge tote in pung'a natiunei unguresci; ca sarea si tote bunetatile patriei nostre voru adauge tesaurulu Unguriloru e paupertatea Romaniloru; éra feciorii Romaniloru voru formà legiuni, care se voru bate pentru glori'a celoru ce le-au stersu numele celu gloriosu si i-au batezatu pe nume barbaru; ca patri'a nostra è cetate incungiurata dela natura cu muri cumpliti, fara de carii Ungurii de pe campii Panoniei sunt espusi la tote atacurile inemiciloru, cà nesce epuri pe siesu; ca taiandu-se Ardelulu de catra statulu ungurescu, acest-a remane cà unu omu fara de picioare, ciungu si desfiguratu, de nu pote se se misce mai alesu catra Moldov'a e Romani'a, cà se le cuprinda; ca déca nu se face uniunea cu Ungari'a, se rumpe legatur'a, care lega pe Ungurii din Ardelu cu cei din Panoni'a, si atunci Ungurii din Ardelu firesce ca se voru stinge pe incetu, fiindu taiata cuminecatiunea loru cu crerii ungurismului din Panoni'a: din contra, déca se face Uniunea, natiunea unguresca cea mica mai cresce cu unu milione e diumetate de Romani si cu ver-o doue cente mii de Sasi, pe cari i face Unguri Uniunea indata cumu se vâ prochiama; se consideramu in urma, ca, afara de emolumentele aceste-a, Uniunea le da Unguriloru o putere nemarginita peste Ardelu, de a punere legi, de a comandare, de a admenestrare tier'a numai in folosulu natiunei unguresci, fiind-ca dupa Uniune legea nu vâ mai cunosce alte natiuni; se le consideramu aceste tote bine, si vomu aflà, ce este Uniunea pentru Unguri, si pentru ce i accepta diu'a mai tare, de câtu imperatorele ostei diu'a de triumfu!

Ce este uniunea pentru Romani? Déca ne aducemu a mente, ce au folositu Romaniloru tote uniunile de pene acumu politice e relegiunarie, si vomu considerà, ca si uniunea cea de acumu numai spre binele Unguriloru se urdiesce: potemu

prevedere, ce vâ fi uniunea pentru Romani. Cu tote aceste-a se o cercetamu ce-vâ mai cu de a meruntulu, cã se vedemu si se ne convingemu, ca subtu larv'a libertatei si a fratiei, cu care ni se infaçisieza uniunea, ea nu acopere pentru noi libertate, neci fratia; ci numai serbitute si o fera selbateca, care mananca natiuni.

Eu dicu, ca *libertatea cea adeverata a ver-carei natiuni nu pote fi de câtu natiunale*. Care omu nu se vâ senti vetematu pene la anima, deca-lu vei oprì se nu vorbesca, pe unulu pentru-ca l-a facutu natur'a mai tardu, pe altulu mai rapede la vorba, pe unulu pentru-ca l-a facutu natur'a unguru, pe altulu sasu; deca lu vei oprì se nu amble, pe unulu pentru-ca are mersu mai linu, pe altulu, ca-ci pasiesce mai rapede de câtu alti omeni; au nu li se vâ turburã ferea, candu 'si vâ audì unulu: taci tardule, altulu: taci mora de ventu, altulu: tiene-ti gur'a unguere, sasule etc.; intr'adeveru toti voru ferbe de mania, pentru-ca totu omulu are voia se vorbesca, si se merge cumu i-a datu natur'a si cumu pote; si candu i-ai atacatu libertatea acest-a, i-ai vetematu totdeodata sentimentulu de onore, adeca: libertatea ver-carui omu è legata de person'a lui cu cea mai strinsa legatura, è proprietatea lui cea mai personale, si porta tipulu persoanei fia-carui omu, asiã câtu nimene nu se misca, nu cugeta, nu vorbesce, nu ambla s. a. de câtu fia-care in formele sele. Acumu se trecemu dela person'a omului la person'a natiunei, care anca are personalitate, deca è dreptu, ca persoanele nu-si perdu natur'a candu se lega intru unu corpu natiunale cu limba si datini comuni, si éta, ca totu acea-asi vomu fi constrinsi a dicere si de natiune, ce dicemu de o persona singura: ca libertatea natiunei anca è legata strinsu cu person'a ei, cã si a personeloru firesci, deca nu mai strinsu; libertatea natiunei anca porta tipulu natiunei, cumu porta libertatea personale tipulu persoanei omului; natiunei anca i-a datu natur'a forme precumu personeloru firesci; cu person'a natiunei de-o-data se nasce si libertatea ei cã si a personeloru singuratece, si cu person'a dimpreuna se stinge; totu ce adjuta si impedece person'a, adjuta si impedece libertatea natiunei; totu ce latiesce libertatea, acea-a cresce pretiulu si inaltia demnitatea natiu-

neî; cu catu 'si pretiuesce mai multu person'a sea ore-care natiune, cu atâtu 'si pretiuesce mai multu, cu atâtu 'si ama mai ferbent? si libertatea, si cu atâtu are mai mare pretiu e respektu inaintea gentiloru, face si pate lucruri mari pentru onore, nu suferè neci unu scadiementu din libertatea sea, pentru-ca ea sente, ca fara de libertate nu è onore pre pamentu, si vietî'a natiunei fara onore è mai amara de câtu mortea, pentru libertate 'si pune averea si vietî'a, libertatea è cord'a animei ei cea mai personale, proprietatea ei cea mai nationale, anim'a ei, sufletulu ei, ornamentulu ei!

Ce aru face Ungurii, candu le-aru cuventà anca o-data de pe tronu Imperatulu Josefu in tipulu urmatoriu: Ungurilor! acumu este epoc'a libertatii, eu am pusu filosofî'a cã se fia datatoria de legi in imperatî'a mea, fiti liberi toti, vorbiti ce vreti, inse numai nemtiesce; redicati-ve scole si invetiati, inse numai nemtiesce; ridicati-ve teatre e tipografii, faceti si tipariti ce ve place, inse numai nemtiesce; lapedative portulu natiunale si limb'a vostra cea neculta, pentru-ca asià cere unitatea si salutea statului, cã se fia numai o limba in scole si in teatre, in case si in piatie, in beserica si la judeçie: au n'aru redicà ungurii éراسi furci cã se spendure portulu nemtiescu, cumu au facutu dupa mortea Imperatului Josefu? Ce aru dice si cumu s'aru purtà Germanii, candu i-aru face altu Napoleone Bonaparte, cã se-si lapede limb'a cea aspra, si candu le-aru impune limba, legi, guberniu si datini francesci, fire-aru aceste-a câtu de liberali chiaru si pene la gradulu celu mai inaltu republicanu? cumu s'aru multiamî cu rusismulu Cabinetele, Dietele si Universitatile dela Pestu pene la Berlinu si Gotinga, candu i-aru constringe Rusulu pe Unguri e Germani la limb'a si relegiunea ortodopsa, apoi se-lu inbrace de o suta de ori mai liberarminte de câtu è imbracatu magiarismulu? Acumu intipuiti-ve, ca vinu nesce deputati dela diet'a Unguresca in medi-loculu acestei Adunari si incepu a cuventare in tipulu urmatoriu: Romani! asta-di è diu'a libertatii tuturoru, pentru voi anca sunt puse scaune la mes'a libertatii, veniti de siedeti si voi judecatori dela Comitatie pene la Cancelari'a de curte si luati parte la tote onorile politice e militari, inse numai cei ce sciti unguresce cã ungurii nas-

cuti; acumu è diu'a dreptatii pentru toti, veniti toti cel asupriti si daunati de luati dreptate eftina si rapide, inse vedeti cà se ve fia scrise instantiele unguresce, si se luati totdeauna' a câte-unu Unguru langa voi, cà se vorbesca pentru voi la judecatoriu, pentru-ca sciti, ca mam'a nostra cea dulce, patri'a comune nu mai sufere in judecie alta limba fara numai cea unguresca, neci se i se planga cine-và fara numai cu lacrimi unguresci; asta-di è diu'a luminei, scolele tieriei sunt deschise si pentru voi, nu cà inainte de Imperatul Josefu, invetiati drept-acea-a toti si ve luminati, inse numai unguresce, pentru-ca asià cere unitatea statului! Nu ve intrebu, déca s'aru aflà Romani, cari se accepte ver-o deregutoria, in care vedu ca le cauta se lucre in contr'a natiunei sele, pentru-ca vendietori au fostu la tota natiunea si voru fi; nu ve intrebu, déca voru merge Romanii la judecatori, candu voru vedè dreptatea legata de limb'a unguresca, si la scolele unguresci, candu và fi acoperita lumina cu limb'a unguresca; cà ve intrebu, au este acea-a libertate, care lega onorile tieriei numai de o limba in tier'a acea-a unde sunt mai multe limbi; au dreptate è acea-a, care o face Statulu numai celoru ce sciu unguresce, lumina adeverata è acea-a, dela care opresce Statulu pe toti cei ce nu sciu unguresce? eu dicu ca acést-a nu è libertate, neci dreptate, cà este o calamitate mare pe acele popore nefericite, care au cadutu in asta gropa intunecosă ce portă nume de Statu.

Ce folosu và avè natiunea Romana de libertatea de tipariu, care o promitu Ungurii, candu tipografi'a cea libera nu và amblà fara numai pe folosulu ungurismului, si déca và cutedià ver-unu Romanu a aperare interesele natiunei sele, tipariulu ungurescu lu và notà inaintea lumei cà pe unu crimosu, si judeçiele lu voru certà? ce-i voru folosì ministrii cei responsaveri ai natiunei unguresci, care nu và suferì in sinulu seu neci-unu elementu strainu neasemenatu? ce-i voru folosì chiaru si la acea templare, candu aru fi Romani toti ministrii din Buda-pestu, déca acesti-a nu infaçisieza natiunea Romana si interesele ei? apoi diet'a cea anua, au nu và fi acea-a diet'a tieriei si a natiunei unguresci, legéfera persecutatoria si stingutoria de natiuni? care Romanu pote credere

ca diet'a asta va purtà grigia pentru in florirea Romaniloru prin cultura natiunale, candu ni-o spunu in fația, ca subtu coron'a unguresca nu potu fi mai multe natiuni.

Ecaritate civile? acést-a atunci ar' avè locu in statu, candu aru aperà legile statului intr'o forma pe toti cetatiani, si li-aru face dreptate fara se-i intrebe, deca sunt noveri séu plebei, meseri s. avuti, crestini s. pagani, albi s. negri, barbari s. romani, si candu le-aru deschide calea spre câstigarea mediloceloru vietiei si spre cultura tuturoru intr'o forma; inse lucrurile nu mergu asià, cì din contra vedemu, ca la judeçie 'si face dreptate siesi fiacare natiune, si afara de aceste-a 'si cerca fia-care numai fericirea si cultur'a sea; si in specie, ungurii si sasii, de candu locuescu impreuna cu Romanii, numai intr'acea-a se adopera, cumu se le iee locurile, si cumu se-i tienia in paupertate si in intunerecu. Deci nu pote se dica nemine, ca Romanului totu un'a-i è, deca-lu vâ judecà judeçiu ungurescu au sasescu; séu din contra unu judeçiu alesu si asiediatu de romani. Sciu, ca ungurului si sasului nu i-è totu atâtu, de cine se fia judecatu; pentru acea-a si-au aperatu ei totdeaun'a cu atâta furore privilegiele chiaru si asupr'a altor-a: pentru ce au cuprinsu ei tote deregutorièle langa imperatulu, la guberniu si la tote judeçiele, si pentru ce vreu se le faca acumu tote unguresci? dora cà se faca dreptate si usiurare romaniloru? nece de cumu; cì chiaru din contra, cà se-si faca singuri dreptate lorusi, si romanului se nu-i remania neci-unu medilocu de aperare; ei sciu, ca dreptatea è, cumu o facu omenii; si fiindu omeni si judecatorii, judecandu fia-care dupa plecarea e patim'a sea cà toti omenii, de i-ai ingradì cu o miie de legi: totusi „*plus valet favor in iudice, quam mille leges in codice*“, de unde urmeza, ca neci-o natiune nu pote sperà dreptate pentru sene e pentru fiii sei, candu è supusa la judeçiele alrei natiuni, ca-ci dreptatea nu depende numai dela legi bune, cì si dela judecatori buni si drepti: si precumu nu pote fi nemine judecatoriu dreptu in caus'a sea, asià nu pote se fia neci-o natiune judecatoria drepta preste alte natiuni. In desiertu vorbescu de independenti'a judeçieloru, pentruca fiacare judeçiu vâ judecà totdeaun'a dupa placerea si in folosulu acelui ce l'a asiediatu, temendu-se cà

se nu-lu restorne; in desiertu se dice, ca judecatoriului se cade a fi mai presusu de tote respeptele de confesiune, de natiunaltate, de nascere si altele asemenea, indesiertu, pentru-ca acesta lege morale nu garantesse dreptate nece plebeului la judeciulu aristocratiloru, nece judeului la judeciulu crestiniloru, nece romanului la judeciule unguresci si sasesci; aceste-a voru face totdeauna'a placerea si voru cercà folosulu particulariu alu castei, confesiunei si natiunei, de care se tienu. La judeciule aceste unguresci firesce ca si limb'a anca vâ fi unguresca: romanulu nu vâ potè duce neci-unu procesu in limb'a lui: marturisirile romaniloru sèu ale altor-a marturisiri e documinte asupr'a romaniloru, acesti-a nu le voru intielege: nu se voru potè intielege neci cu avocatii, neci cu judecatorii, neci acesti-a cu romanii: si romanii numai atunci voru sè, cumu li-au cursu legea pe la judeciè, candu voru vedè pe esecutori ca le ieu ereditatea si-i ducu la furci.

Acumu judecati, cumu vâ putè fi romanulu ecare cu ungurulu inaintea legeri in asemeni impregiurari, candu romanulu numai cu gur'a ungurului vâ potè vorbì cu judecatorii; si acesti-a voru judecà toti dupa placèrea ministrului dreptatei unguresci, acestei dreptati de cabinetu, care-i ucide de 904. de ani pe romani!

De ecaratate relegiunaria nece nu mai voiu se vorbescu. Ce ecaratate potu se accepte romanii in a. 1848., candu anca in a. 1842. deputatii unguriloru din Clusiu stâ de episcopii romaniloru, câ se traduca numai de câtu cartile besericesci pre limb'a unguresca? Frati'a asta noua a unguriloru catra ministrii besericeii romane vâ stâ numai intr'acea-a, ca-i voru multiamì pre unii, episcopi s. preoti mai de frunte, câ prin acesti-a se-i tamande si se-i insiele pe toti cu vorbe bune si sperantie mencingose. Vestu ati numai inainte de orecâti ani beseric'a unita din Boianu, coperita cu tului de cucuruзу, si altariulu ingropatu in nea; vestu ati cas'a popei unitu din Abusiu, mai umilita de câtu o coliba de munte, desgradita cu totulu, si fara de neci-unu edefeciù de economia? cine se creda, ca dupa unirea asta noua politica voru fi mai bine veduti preotii, mai bine coperite besericele si casele loru? Dominiulu besericeii romane din Orda, posiesu in sute de ani,

l'au perdutu beseric'a romana la 1714. supfu uniune, cu procesu de o di. Îca ce ecareiate a produsu uniunea relegiunaria! deca a produsu o ecareitate cã acést-a uniunea cea sacra: ce ecareitate se pote acceptã dela uniunea cea profana, care se urdiesce acumu!

Se promite mai incolo ridicarea sierbitutei, unindu-se Ardealulu cu Ungari'a. Ast-a o credu. Cî eu credu, ca se vã ridicã, si deca nu se vã unì, pentru-ca i-a venitu tempulu, cã se cada. O putere cumplita si neveduta, care luera in contr'a despotismului pretutindine, luera de multu si la suruparea acestei cetati barbare, si murii ei se voru resturnã amusi pe acei-a, cari nu voru se o derime din amore catra omenire. Vedemu ca ea s'a stersu in Ungari'a, si vã cadè si in Ardealu; dar' deca se vã face Ardealulu tera Unguresca prin Uniune: atunci libertatea romanilor nu vã custã dora neci-unu anu, si éراسi voru cadè in sierbitute; si pentru ce? pentru-ca in ter'a ungueresca si libertatea anca vã fi ungueresca, si acést-a vã fi legata de conditiuni, care Romanulu nu le vã putè implinì, séu nu le vã implinì dupa acceptarea si placerea ungurilor; ungurii voru dà libertate numai celor ce voru voè a se face unguri: pe acesti-a i voru ajutã la deregutorii politice, scolastice, besericesci etc., le voru face venituri, si-i voru laudã in publicu; ér' din contra, pe cari i voru simtì ca nutrescu sentieminte natiunali, i voru departã si-i voru certã. Care cunosce firea Romanilor, potè prevedè, ca nu se voru supune asiã usioru la mesurile unguritorie; ungurii i voru luã cu reulu, cã se-i ungueresca prin scola, beserica si prin tote medilocenele cele mai egoistice, cari i potu venì in minte unni guberniu teroristicu si tiranosu: Romanii nu voru ascultã, le voru stã in contra, si asiã-i voru lipsì de libertate, cumu i-au lipsitu in seclii trecuti, nu numai pe romani, cì chiaru si pe fratii lor. Ce eugetati, deca scriea Wesselenyi inainte cu oreçãti ani, ca numai aceloru romani se se dee drepturi de cetatiani, cari se voru face unguri: au nu o vã pune conditiunea ast-a ministeriulu e diet'a ungueresca acumu, dupa ce vã avè putere nemarginita preste romani? bã o vã pune fara indointia, si eu credu, ca si stergerea sierbitutei cea de acumu è numai o rima in unghiti'a a totu-inghitorului ungu-

rismu, cu care vreu se-i prinda pre romani, cà pre nisce pesci fara de precepere.

Ce è dreptu, gard'a natiunale, care se apromite in puntele unguresci, è cetatea cea mai tare a libertatii si onorea fia-carei natiuni, asià câtu fara de acést-a si fara representatiune natiunale, poporul è numai o ciurda de vite, o turma de oi, pe care le mulge, le tunde si le ucide unu tiranu de pecurariu, fara se se pota aperà de elu; inse ce bucuria voru avè Romanii, candu 'si voru vedè feciorii insirati in gardele natiunali si in regeminte, candu aceste-a tote voru fi unguresci. Gard'a natiunale, paladiulu libertatei poporeloru celoru culte, pentru romanii incorporati cu ter'a unguresca, vâ fi numai instrumentu de asuprire, de storcere si de ucidere in man'a comandantiloru unguresci. Pe romanii dintr'unu satu i voru redicà asupr'a altui satu romanu, care nu vâ voi a se unguirè; la urma i voru face se si jore, ca voru aperà constitutiunea unguresca si voru custodi cu santitate legile unguresci, care sunt facute si se voru mai face pentru stingerea natiunei Romane. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Inse la ce se memoramu mai multe libertati unguresci: candu nu numai in 12. dara neci intr'o miie de punte cà aceste nu vei aflà nece mecar' o libertate, precumu nece intr'o miie de trupuri morte nu se afla nece mecar' o vietia, pentru ca a esitu sufletulu din tote: asià scote si uniunea sufletulu din tote libertatile, omorindu natiunalitatea; pentru acea-a dîsi, ca *Libertatea fia-carei natiuni nu pote fi de câtu natiunale*, si ca *libertatea fara de natiunalitate nu se pote intielege neci la unu poporu de pre pamentu.*

Déca è nimicita libertatea poporului fara de natiunalitate, è nimicita totdeodata si cultur'a si fericirea aceluia, fiind-ca fara de libertate nu è cu putintia cultur'a; deci obserbatiunea asta singura ar' ajunge, cà se vedemu unde ne duce Uniunea periclitandu natiunalitatea, cî fiind-ca cultur'a fia-carui poporu astadi è mesur'a fericirei si a securitatii lui dora mai multu de câtu au fostu ore-candu: se cercetamu mai de aproape legatur'a culturei si a libertatii natiunali.

Poporulu, care cunosce, cum-ca lumin'a sciintieloru si a artiloru mai multu nu pote fî proprietatea unoru clasi privi-

legiate, ci deve se se face bunu comune a tota natiunea, acel-a deve se face din cultura negotiu comune a tota natiunea. Se cercamu la poporele luminate, care sunt mediloele culturii? si vomu aflà, ca acele sunt scolele si instituttele *natiunali* pentru sciintie si arti, éra medi-loculu culturii politice in specie lu aflamu in Universitati; Universitatile nu sunt nece de cumu medilocu arbitrariu, cì sunt unu medilocu necesariu diptatu de acea-asi indegintia fresca a poporeloru chiamate la vietia politica, care i-au invetiatu pe omeni a seminare si a cocere pane cà se traesca; numai dela Universitati se pote acceptare jureprudintia luminata, dela scole si institute natiunali cultur'a natiunei; inse chiaru pentruca cultur'a è puterea cea mai tare pre pamentu si è o cetate noua a unitatii natiunari, natiunea intrega deve se-si impreune puterile intru redicarea acestoru asi ediaminte, si se face negotiu comune din cultura, de vrè se se bucare de frupturile ei cà de unu bunu comune; inse cumu se v`a putè apucà natiunea de acestu negotiu comune fara de limb'a natiunare? Se luamu de esemplu, ca guberniulu republicei francesci demanda invetiatoriloru de prin instituttele tieriei, cà se nu mai face invetiaturele in limb'a francesca, cì in cea latina; se dicemu, ca totu asemene demanda si guberniulu anglescu, guberniele italice si germane: ce ar' urmà din acésta stramutare? nu dicu ca invetiatorii acestoru natiuni luminate n'aru fì in stare a face invetiaturi si in limb'a latina, dar' me legu, ca n'ar' trece multu, si Universitatile acestoru popore n'aru fì mai luminoase de càtu liceulu Catholiciloru din Clusiu; indata ai vedè, ca nu le è indemana neci invetiatoriloru, neci invetiaceiloru a cugetare in limb'a lui Cicerone cà in limbele loru, mintea s'ar' usteni subtu greutatea cea straina, sciintia din di in di totu mai multu s'ar' intunecà, s'ar' face mai grea de invetiatu si mai usiora de uitatu, tote regiunile ei si cele mai luminoase s'aru imple de erori, cumu erà pe tempulu despotismului limbei scolastece, si ratecindu o-data mintea dela calea cea adeverala, aru trece cente de ani pene si-ar' veni in ori cà se-si cunosca ratecirea; relegiunea s'ar' ingropà in fanatismu, si filosofi'a n'ar' fì in stare se redice petr'a de pe usi'a mormentului; inventiunile e descoperirile in arte si in scientia aru inecetà indata; industri'a

si comerciulu, care numai la lumin'a sciintiei inflorescu, si nu-mai artea le porta, multu s'ar impededà, si parte ar cadè cu totu; starea cea in floritoria a omenimei de asta-di s'ar' vescedi, sentimentulu de libertate ar' amorti si la natiunile libere, de n'ar' mai remanè cine se lucre pentru desjugarea natiuniloru asierbite. Inse io ve asecurezu, ca natiunile aceste lumnate neci o-data nu voru luà limba straina pentru invetiatura, cì voru demustrà tot-de-una cu consensu universale, ca natur'a pentru aceea-i-a datu limba fia-carei natiuni, cã se se folosesca cu aceea-si in tote negotiele vietiei, precumu i-a datu picioare omului cã se amble pe picioarele sele, urechi cã se audia cu urechile sele, ochi cã se vedia cu ochii sei; vai de omulu pe care-lu porta altulu: vai si de natiunea care nu ambla pe picioarele sele, sèu nu vede, de catu cu ochii altei natiuni: neci-o-data nu vã petrunde radia de cultura la crerii acestei natiuni, cì vã remanè purure intunecata cã orbulu, si sierba natiuniloru rapitorie.

Asià voru pati Romanii, dèca voru bagã limb'a unguresca in scolele natiunari; si cu atãtu voru meritã mai multu despretiulu lumei, fiind-ca traimu in seclulu luminiloru, vedemu descoperirile gintiloru lumnate, ne spunu tote aceste-a, ca cultur'a loru cea adeverata numai de atunci se incepe, de candu au inceputu a invetiare in limbele natiunali: Anglii ne areta ca cultur'a loru nu se pote inaintã de cãtu anglesce, a Franciloru francesce, a Italianiloru italianesce, a Germaniloru nemtiesce, si in urma Ungurii striga de resuna tota lumea, ca natiunea unguresca nu se pote cultivã de cãtu unguresce; ce absurditate ar' fì din partea Romaniloru, candu aru dïce in contr'a consensului tuturoru gintiloru: asià este, ca Romanulu anca nu pote invetiã, neci i se cade a se cultivare fara numai unguresce. Dèca voru invetiã tenerii Romaniloru la scole unguresci, nu voru fì neci de unu folosu natiunei Romane, pentru-ca in scolele Unguriloru se voru deprinde cã se-i invetie pe Unguri, nu pe Romani. Scimu cãta impededare a fostu pene acumu pentru cultura limb'a latina cã limb'a invetiamentului, si afara de acèst-a pentru Romani lips'a scoleloru natiunali; cãtu asudã tenerii Romaniloru, si ne mirãmu de unde vine, ca au atãtu de puçine cunoscintie, si pene acumu Romanii totu au mai invetiatu si in limb'a loru celu

puçinu in Blasiu , dar' , déca se voru propune tote sciintiele in limba straina : ce lumina pote se ascepte natiunea noastra dela atari scole ? è lucru cunoscutu , ca preotii unguriloru Reformati sunt mai buni oratori de câtu ai Câtoliciloru si ai Romaniloru , pentru-ca invetia sciintiele si artea retorica in limb'a natiunale din teneretie : câti oratori e poeti cu renume aru fî creatu scolele Blasiului , candu ar' fî invetiati a per-orare tenerimea noastra nu numai pro Milone si pro Domo sua , cî si pentru natiunea noastra , nu numai latinesce contr'a rapiriloru lui Verres e a conjuratului Catilina , cî si romanesce asupr'a tiraniei , subtu care gemu Romanii ! Cî se nu ve indoireti câtusi de puçinu , ca déca nu voru avè Romanii scole natiunale cu limb'a loru pentru tote ramurile cunoscintiei omenesci , nu voru avè in eternu neci politici e juristi , neci advocati buni , neci oratori e poeti , carii se respunda numelui loru ; literatur'a noastra anca nu vâ apucà neci-o-data peste mediocretate , ca si cunoscinti'a limbelorु clasice si totu tesaurulu cunoscintielorु anticitatii si alu lumii de asta-di numai cu ajutoriulu limbii natiunale se pote cestigare . Cumu vâ detunà deputatulu natiunei in contr'a despotismului in adunari , déca nu se vâ invetià din teneretie a-lu cunosce si a-lu urire ; cumu se vâ aprinde de amorea libertatii , candu se vâ nasce sierbu altei natiuni ? Scolele ungueresci voru smulge din pepturile tineriloru natiunei nostre si amorea aceea-a , care o plantase in trensele matrice romane ; si cu câtu voru invetià mai multi Romani la scole straine , cu afâtu vâ perde natiunea mai multi fii ; lacomî'a onoriloru si folosulu privatu i vâ trage catra straini , ei voru amà numai limb'a ungueresa , se voru incantà de frumsetiele acestei-a si voru amirà faptele natiunei ungueresci , pentru-ca uumai aceste le voru cunosce , tota vietî'a si dorulu loru vâ fî legatu singuru de natiunea , care-i vâ amagî cu frumseti'a si cu bunetatile sele ; de natiunea romana nu-i vâ mai legà nimicu , rumpendu-se o-data legatur'a cea de antaiu si cea din urma a limbii natiunale .

Dreptu-acea-a , deca-si vrè cultur'a ore-care natiune : se se unesca , ce è dreptu ; inse nu cu alta natiune , care vrè se-ieci natiunalitatea dimpreuna cu cultur'a , care o are , cî se se unesca mai antaiu cu sene ensasi , cî se se apuce de cultur'a

natiunale cu poteri unite. Ce se tiene de Romani: ar' fi nebunã, deca s'aru lapedã de natiunalitate-si si s'aru unã cu un-gurii pentru cultura. Intieptiunea spune, cã Romanulu se se unesca cu Romanu, Germanulu cu Germanu, Schiaulu cu Schiau pentru inaintarea culturei. Asiã-dara Romanii, mai antaiu, se se unesca intre sine spre acestu scopu dela Nistru pen' la Emu, e dela Emu pen' la Thisa; apoi se se unesca cu celelalte familii Romane pentru identitatea limbei si cumna-ti'a cea firesca a cugeteloru e a sentieminteloru. O insoçire cã acest-a pote se aiba locu si fiindu ore-care natiune impar-tita suptu mai multe gubernie, fiindca n'are fire si tendintia politica, cì este destinata singuru spre inaintarea culturei uma-nitatii pe calea cea firesca a natiunalitatii ver-carui poporu. Asiã i vedemu pe Germani si Italiani forte uniti intru inain-tarea sciintieloru si artiloru, cu tote ca sunt despiciati in mai multe gubernie; inse unitatea limbei i lega pre toti, fire-aru sub guberniu de sultanu au republicanu.

Éca ce insemnetate are limb'a natiunale la tote gintile: ea reguleza miscarile vietiei la tote, cã crerii miscarile trupu-lui, le insufletiesce e le inaltia deca o stima cumu se cade; lips'a ei le duce la barbaria deca nu sciu se se serbesca cu ea, numai in braçiele ei cresce artea si sciinti'a, numai cu arepile artei si ale scientiei sbora industri'a si negociulu, nu-mai in aceste gradini infloresce fericirea natiuniloru; deci care dice, ca natiunea Romana se pote cultivare si in scolele strai-niloru, acest-a vã, cã natiunea romana se remania orba si serba altoru natiuni, „*hic niger est, hunc tu Romane caveto!*“

Acumu se vedemu, cãtu adeveru cuprinde in sine acea teoria faimosa a politiciloru din Buda-pestu, si a celoru dim-preuna cu ei advocati ai Uniunei, carii dicu, ca precumu cere unitatea Statului uniformitate de dreptu, asiã cere neaperatu si uniformitate de limba pentru legi, pentru inlesnirea guber-narii, pentru sciintia, si cumca celelalte limbi neci din acea cauza nu se potu suferi, pentru-ca acele-a nu sunt culte de ajunsu.

Unu guberniu de fere selbatece iea numai dieciuel'a din animalile cele blande, si apoi le lasa se cante, se ragesca, se sbore si se se guberne fia-care dupa firea speciei sele. Deci

unu guberniu de omeni è mai selbatecu decâtu ferele, deca nu suferè limbele altoru natiuni, si pe aceste a se gubernare ver-care dupa natur'a si indigintiele sale. Inse mintea cea sanetosa nu pote aprobare atare statu. Deca è de lipsa cà se fia state pe pamentu, si deca è statulu tocm'a o necesitate dela natura: atunci statulu fara de indointia numai pentru acea-a è de lipsa, cà fiindu in statu ominii, se se pota aperà mai usioru intr'ensulu, decâtu afara de statu; adeca: statulu è unu asiediamentu ominescu spre aperarea personei si a bunuriloru omenirei. Candu dîcu, ca è *asiediamentu ominescu*: atunci voi se intielegu, ca neci nu è asiediamentu angerescu, mai pre susu de fire, neci nu debe se fia institutu diavolescu, iadu inghitîtoriu de libertate, si spaima gentiloru neputintiose; candu dîcu, spre aperarea *personei*: atunci intielegu totdeodata si libertatea si onorea, ca-ci omenii, fara libertate si onore, mai multu sunt vite, care acumu tragu in jugulu unui, acumu intr'alu altui tiranu, de câtu omîni; candu dîcu, spre aperarea *bunuriloru*: atunci intielegu nu numai mancarea si beutur'a, imbracamentulu si locuinti'a, cî, afara de libertate, intielegu si limb'a, ca-ci cine vâ dîce, ca limb'a è numai unu lucru de prisosu pentru omeni si natiuni, si ca ar' fi mai bine de omîni, candu aru fi muti! — candu vorbescu de *omenire*: atunci intielegu tote natiunile, ca-ci cine vâ dîce, ca natiunile nu sunt partile omenirei? in urma, candu dîcu, *natiune*: atunci intielegu person'a unui poporu intregu, care è legatu intre sine cu acea-asi limba si dateni, ca-ci cine vâ dîce, ca natur'a i-ar' fi desbracatu pe omeni de demnitatea de persona, candu i-a unitu intr'unu corpu natiunale cu legaturele frației acestei minunate?

Deca o-data è persona fia-care omu, atunci nu pote se fia unu omu mai persona de câtu altulu, prin urmare nu pote se dîca catra alti omîni: *eu sunt statulu, voi'a mea è lege pentru toti*; deca è persona vercare natiune: atunci una natiune nu pote fi mai persona decâtu alt'a, prin urmare nu pote se dîca catra celelalte natiuni din acel-asi statu: „*numai eu sunt statulu, numai limb'a mea pote fi limba diplomateca, ér' ale vestre deve se se smulga cà neghin'a din granu, eu singura voiu pune deregutori fara se intrebu pe turmele neunguresci*

ce pecurari se le punu, nu me voiu uità, deca ve veti putè intielege cu ei séu ba, deca veti avè incredere in ei au ba, pentruca eu am voia si potere se asiediu pretutindine omeni credintiosi planuriloru mele, si voi n'aveti se me intrebati, de ce facu asià, cì voi sunteți detorie numai se ascultati, si se dati darè si ostasi." Omulu, ce ambla se ucida pre altulu, si-a perdutu dreptulu de a fi suferitu in societatea omnesca: asià si-a perdutu dreptulu de a fi suferita intre natiunile de pre pamentu si natiunea, care lucra spre stingerea altor-a dupa atari massime; o natiune cu minte recunoscce drepturi si obligatiuni imprumutate, si nu provoca pe altele, cà se se apere de ea, cà de o fera selbateca. Bine a despusu natur'a, cà libertatea omului se nu fia restrinsa, de càtu pene candu este acest-a sub guberniulu celu firescu alu parintiloru sei, care nu-i cade greu nimerui, tocmai pentruca este firescu; ér' deca ese de sùptu guberniulu parintescu, natur'a nu vâ cà se fia unu omu sierbu altui omu, cì vâ se fia liberu in tota viet'i'a, ea vâ, cà mai multi omini liberi se faca cuminetati, sate si state libere, si aceste se se guberne de gubernie asiediate cu votulu toturoru liberiloru dupa legi puse de universitatea tuturoru liberiloru, nu cù mandate.

Cù acésta ecaretate a natiuniloru è legata strinsu libertatea loru de a se desvoltà fiacare dupa firea sa in tote partile vietiei statului. De acì urmeza, ca pe langa tota unitatea statului nu este de lipsa neci uniformitate de dreptu, cu atâtu mai puçinu uniformitate de limba. Ce è dreptu, se dice, ca deca n'aru fi atate drepturi intr'unu statu, cumu sunt de esemplu in Austri'a: dreptu austriacu, ungurescu, sasescu, afara de cele besericesci, alu caroru numeru è si mai insemnatu; cì deca ar' fi numai unu dreptu in totu tienutulu statului: prin acést-a ar' cresce amorea cetatianiloru catra patri'a comune; din contra, varietatea drepturiloru parteculari micu-sioreza amorea catra acea-asi, si facesce statulu. La acést-a au obserbatu de multu politiciii cei mai mari, ca sanitatea statului, cà si a altui corpu organicu depinde dela proportiunea partiloru si a intregului, in care se face dreptate fiacarei parti. Unu cetatianu, o cétate, o provincia pote se-si uite de statulu, de care se tiene: ast-a è o intemplantare de tote dilele,

dar' contranaturale; inse amore adevrata numai catra unu statu cã acel-a potu se aiba cetatianii, in care toti ieu partë la tote negotiile statului. Este o parere falsa, deca crede cineva, ca dobendesce statulu nimicindu formele individuali; candu ar' potè creà cineva in tota urbea, in totu satulu unu sentiementu, in câtu se se tienia maretiu vecare ca è membru alu statului: prin acést-a întregulu statului ar' dobendì potere noua; asià dobendesce si prin drepturile parteculari, candu aceste sunt puse de voi'a cea universale a poporeloru diferite; din contra, impunendu-le unu dreptu, care nu respunde firei loru. inceta a luare parte la lucrurile statului, se instraineza de catra elu si-lu parasescu (Savigny).

Deci, deca unitatea statului neci atãtu nu cere, cã se fia acel-asi dreptu in totu tienutulu statului, cu atãtu mai puçinu cere, cã se fia numai o limba acolo, unde sunt mai multe. Unde è locuitu statulu numai de o natiune, ar' fi nu numai asuprire pe tota natiunea, cì si absurditate mare a adoptare o limba morta sêu straina pentru legi si guvernare, cumu èrà pen' acumu limb'a latina: asemenea asuprire si absurditate face natiunea, care cerca a-si impune limb'a pe cerbicea altoru natiuni intr'unu statu cã Ungari'a, care nu sta numai din unguri, cì din milioni de schiai, romani si germani. In specie legelatiunea statului poliglotu tocm'a nu cere unitate de limba: din contra, chiaru si despotulu celu mai tiranosu anca è constrinsu a-si publicare mandatele in limbele tuturoru, cã se le pota urmare: cu câtu mai vertosu deve se recunosca libertatea limbelor unu statu liberu, dela care se cerè mai multu si in cautarea acést-a, de câtu dela unu despotu: acest-a pune legi singuru dupa placerea lui: voi'a lui este lege pentru toti; èrà in statu liberu nu pote fi lege acea-a ce voiesce numai unu omu sêu o natiune, cì deve se fia lege acea-a ce voesce si ce doresce totu poporulu, tote natiunile; putè-và inse natiunea se-si descoperia voi'a si dorintiele, fiindu oprita se nu vorbesca in limb'a sa, fiindu incuiata gur'a reprezentantiloru sei cu lacatulu altei limbi? Fia-care natiune are interesele sale: asupr'a acestor-a deve se se svatuesca in adunările cuminetatii, in adunari mai mari natiunali si in adunarea comune a mai multoru natiuni; inse ce discussiune pote se se faca, unde nu

è libertate de vorbitu in limb'a, care o scie natiunea; pote-se combinare cu scopulu legelatiunei liberali asta condemnare la tacere a unei natiuni intregi? Neci nepraptecaveritatea acea-a n'are locu, la care provoca unii dîcundu, ca nu è cu putintia se se vorbesca in mai multe limbi intr'o adunare. De ce se nu se pota face in Ardêlu si in Ungari'a acea-a, ce se pote aiirea? in adunarile Elvetiei se vorbesce in trei limbi: francesce, italesce si nemtiesce; in ale Belgiului ierta legea se vorbesca in limb'a belgica si francesca; in Sardini'a italesce si francesce. Si éta ca ungurii neci-su mai liberi, neci mai fericiti de câtu aceste popore luminate, bà sunt forte de parte de ele cu tote cele.

Deca si-ar' propune cine-và, cà se faca o carte de legi precisa si frumoasa cà Corpulu Jurelui Romanu: atunci potemu dice cu Savigny, ca nece germanii n'au limba pentru acestu scopu maretiu, cu atâtu mai puçinu ungurii; inse candu vine vorb'a, ca si acele natiuni au lipsa de gubernare in orecare forma, care n'au limba culta cà latin'a; atunci nu è mai mare absurditate pe lume, de câtu apologi'a despotismului limbisticu, ca limb'a cutarei natiuni nar' fi matura pentru legi si pentru gubernarea poporului; deca ar debè se ascepte cine-và cu punearea legiloru si cu gubernarea pene ce se vâ cultivà deplinu orecare limba, atunci pote totu stà cà nebunulu pe tiermure asceptandu pene vâ decurge riulu cà se treca, ca riulu si cultur'a limbei voru curge in eternu, si neci o data nu se voru finî. Deca nu sunt chiamati anca neci Germanii la cartè de legi, cu atâtu mai puçinu sunt mai chiamati Ungurii de câtu Romanii; se ne uitamu la limb'a legiloru din Aprobatele si din Compilatele unguriloru: ce vâ se dica: „*sectáján lévök, oláh Natio, patióltattnak, recepta religio; exequáltassék, articulusinkat in toto et per omnia cassáljuk, annihiláljuk, tolláljuk, ha impingálnának convincáltassanak toties quoties exequálják ez articuláris poenát, a causansoknak causájokbol emergálando poenákbol ráta portiojok a' Decretum tartása szerént etc.*, apoi: *causákbán procedálni, contribuálni a civilis fundusokrol etc.* anca si: *az oláh Vlatica, oláh popák, czinteremjeket, beszerikájokat, articulus a' lipitorokrol*“ s. a. ce cultura de limba vâ aflà cine-và in acestu Gallimatias, de care sunt pline Aprobatele e Compilatele, ori unde

le deschidi? se potu unгурii glorià cu acestu amestecu dela turnulu Vavilonului, cã cu o Minerva nascuta deadreptulu din capulu lui Joue, cã se caute cu despretiu la limbele altoru natiuni mai culte de cãtu a loru? ce se faca dara germanii, unгурii, romanii, schiaii, neavendu neci-unii limba matura pentru legi? acceptã-voru latin'a cea morta au alta limba straina? acést-a inse n'ar' fi inaintare, cì regresu si asuprire; mintea cea sanetosa le indemna pre tote, cã se se apuce de jureprudentia ver-care cu limb'a sa; natiunile se se suferia un'a p'alta pentru binele comune alu toturoru, cã se se guberne ver-care pe sine ensasi, si atunci 'si vã aflã ver-care cuvinte pentru dorintie, si politiciii anca voru avè limba culta de ajunsu pentru carte de legi. Inse despotismulu nu-si impune limb'a sa, pentru-ca dora n'aru fi culte celelalte limbi pentru scopulu publicu; ca-ci de acì ar' urmã, cã se faca chiaru din contra, adeca cã se le dee ocazione de a se cultivare; cì elu vrè, cã natiunile se-si uite cu incetulu si de numele libertatii, cã apoi la urma se se stinga dintr'ensele si sentimentulu de libertate; pentru acést-a opresce natiunea despotica pe celelalte, cã se nu-si redice scole natiunali, dicundu ca: sciintiele inalte nu se potu propune de cãtu in limb'a ei, ca-ci ea nu vrè cã se se lumineze si altele, cì vrè se remania orbe si surde la tote measurele egoismului ei; pentru acea-a opresce adunarile, si le lega de limb'a sa, cã alte natiuni se nu se pota consultare despre cele ce le-aru fi de folosu; pentru acea-a pune legile numai in limb'a sa, cã celelalte natiuni se nu le intielega, si se fia constrinse totdeun'a a iutrebare pe straini, ce voru; pentru acea-a pune deregutori straini, cã se nu se pota intielege cu ei alte natiuni, cì se fia constrinse a alergare intr' alu diecele satu, pene voru dà de cinevã, care se le intielega vorbele, si se le traduca charthiele: nu-i ajunge ca da dare, si-i face lefa deregutoriului pentru-cã se respunda si elu deplinu numelui si detoriei sale, cì afara de acést-a deve se cumpere si traducerea charthieloru, care ar' fi obligatu se le faca deregutoriulu ensusi in limb'a acelui, pe care-lu atingu; intr'adeveru atare guberniu cu measurele aceste nu doresce nimicu mai puçinu, de cãtu a usurare pe poporu: elu 'si cerca comoditatea sa, nu binele poporului, si acea-a o imbraca in vestmen-

tulu binelui publicu, care nu i se siede, dîcundu ca inlesnirea guvernarei cere unitate de limba, necutediandu a stà inainte cu comoditatea asupritoriului.

Au nu s'ar cuvenî mai bine scopului societatii, pazei si fericirii natiunilor colocuitorie, ca unde voru fi numai unguri, acolo si deregutorii se fia numai unguri; unde voru fi numai romani, acolo deregutorii anca se fia numai romani; unde voru fi mestecati, acolo deregutorii anca se fia mestecati pentrucà, se respundia lipseloru poporului, fiind-ca, dupa mintea sanetosa, deregutorii sunt pentru poporu, nu poporulu pentru deregutori. Ce vâ dîce poporulu deca-lu vâ intrebà cinevâ, care dreptate-i este mai eftina: cea-a ce se face intr'ascunsu cu scrisoria de sute de cole, care nu le vedu neciodata partile litigatorie, si se tragana dieci si sute de ani: sêu care se finesce multu in doue trei dîle vorbindu partile in limbele loru in vederea si audiulu tuturoru; si care guvernare-i este mai usiora: cu deregutori si cu limba straina, sêu cu limb'a sa si cu deregutori alesi de poporu din sinulu seu? De ce se nu pota fi mai multe limbi in admenestratiune de acî inainte, candu scimu, ca pene acumu au fostu in usu mai multe limbi la dicasteriele acestei tieri, si nefericirea tierii n'a venitu dela multimea limbeloru, cî dela multimea privilegieloru. Èra ce se tiene de limb'a Romana, acést-a è limba officiosa de cente de ani la tote scaunele de judecata ale Protopopiloru si la Consistoriele Romaniloru din Ardèlu, (*acî adauge Baritiu: „si limba politica in Principatele Romane“*); pentru-ce se nu fia dar' matura pentru legi si guvernare, candu sunt tipariti intr'ens'a codici de legi si multime de alte carti?

Tacemu alte argumente mai multu curiose de cātu seriose ale unguriloru, precumu sunt de esemplu: ca unitatea limbei o-ar' cere si unitatea coronei unguresci, si detori'a de a se conserbare pe sine, si altele asemeni, le tacemu, de ora-ce coron'a cea adeverata a tierii, ce se dice acumu Ungaria, nu sunt cercurile de metalu cele dela Pap'a Silvestru, care anca se vedu a fi date dimpreuna cu simvolulu: *Regnum unius lingvae imbecille est*, asià-dar' nu spre stingerea altoru natiuni; cî natiunile, care locuescu pe pamentulu Daciei si alu Panoniei: aceste-a sunt coron'a cea aveverata a tierii, si ale

acestei corone sunt drepturile acele mari, de care nimerui nu-i este ertatu a se atingere. Cu detori'a unguirilor de a se conserbã pe sene, cã se nu pera pentru puçinetatea lor, nu este legatu dreptulu de a-i inghitì pe Romani e pe Schiai; cine porta culp'a deca a adjunsu naiea unguresca intre Scila si Caribde ce ursita rea i impinge, cã se ridice asupra si tote venturile, candu ar' debè se le aline: se menie pre toti Dieii, candu aru devè se-i imblandesca: ce politica è despre partea lor, de se punu cu atâte poteri in contr'a natiunilor, cu care aru devè se lege cele mai tari legaminte, cã se-si apere fiinti'a comune de dusmani comuni?

Din tote aceste urmeza, ca unitatea limbei in statulu poli-glotu nu o cere nece unitatea statului, nece unitatea legelatiunei, nece inlesnirea, eftinetatea si rapediunea gubernarei, nece starea culturai altoru limbi; cã o cere precumu am disu, numai comoditatea despotismului si cugetulu lui celu nelegiuitu de a rapire libertatea natiunilor, cã se domnesca preste ele.

Deci natiunea unguresca nu pote se pretinda privilegiu preste alte natiuni neci in respectulu limbei, cã deve se se multiamesca si ea cu ecaretatea si cu dreptatea. Numai pene unde tiene dreptatea è umanitate: din colo de dreptate locuescu fere selbatece. N'are natiunea unguresca neci-unu scopu necesariu, neci-o indegintia adeverata, care se nu le aiba in acea-asi mesura si celelalte natiuni. Poft'a domnirii preste celelalte nu è indegintia adeverata, cã è numai parop-sismu de friguri, care lasandu-o odata, vã perì si celu apetitulu spuriu de a inghitire pe alte natiuni. Deca au lipsa Ungurii se vorbesca unguresce in adunarile lor — si care tiranu ar fi atãtu de nebuu, cã se-i faca a vorbire in limb'a care nu o cunosc — au si Romanii totu acea-asi lipsa; cumu incupe dar' acì limba diplomateca? Deca nu-si potu intipnire ungurii, cumu se-i guberne cineva cu deregutori straini si cu limba straina, care nu o intielegu: Romanii anca nu vedu, pentru-ce se fia lips'a Unguriloru mai intetitoria de cãtu a Romaniloru si in cautarea ast-a; deci, deca è si acì totu acea-asi lipsa si totu acel-asi dreptu ecare: unde este temeiuulu privilegiulu limbei lor? Deca-i constringe natur'a pe unguri cu necesitatea cea mai imperiosa, cã se in-

vetle in limb'a loru tote dela alfa pene la omega: totu acea natura i face si pe Romani, si totu cu asemenea necesitate si totu pentru asemenea scopu, cã se invetie romanesc. O natura le-a nascutu pe tote natiunile, o amore le-a versatu in anima spre limb'a loru, unu sentiementu de onore bate in inimele tuturoru, si unu scopu le-a prefriptu tuturoru: si acestu scopu nu se pote ajunge deca vã domni un'a peste alt'a, cì numai domnindu dreptu ecare peste tote. Unde are acì locu privilegiulu vercarei limbi pene candu vã stã numele de dreptu e de libertate pe pamentu; sãu dora Ungurulu are privilegiu si spre a-si amare limb'a mai ferbinte, de cãtu Romanulu pe a sa, si cã se fia mai superbu cu originea sa cea Scuteca, de cãtu Romanulu cu cea Italica? pene candu nu se vã stinge sentiementulu de amore si de onore din pepurile tuturoru Romaniloru! — neci de cumu.

Asiã este, fara de natiunalitate nu è libertate neci lumina nicairi, cì pretotinde numai catene. intunerecu si amortire; ce este ap'a pentru pesci, aerulu pentru sburatorie si pentru tote vietuitoriele, ce este lumin'a pentru vedere, soarele pentru crescerea planteloru, vorb'a pentru cugetare: acea-a è natiunalitatea pentru vercare poporu, intr'ens'a ne amu nascutu, ea este mam'a nostra, de suntemu barbati ea ne au crescutu: de suntemu liberi, intr'ens'a ne miscamu: de suntemu vii, intr'ens'a viiemu: de suntemu superati, ne alina durerea cu cantecele natiunali: prin ea vorbimu si astadi cu parintii nostri, carii au traitu inainte de mii de ani: prin ea ne voru cunosce stranepotii si posteritatea preste mii de ani; natiunalitatea è indemnulu celu mai potente spre lucrare pentru fericirea genulu ominescu; pe care nu-lu trage anim'a a lucrare neci pentru a natiunei sale gloria si fericire: acel-a nu è de cãtu unu egoistu perdutu pentru umanitate, de care è pecatu ca l'a decoratu natur'a cu forma de omu; natiunalitatea è libertatea nostra cea din urma, si limanulu salutei nostre venitorie; numai libertatea acest-a n'a rapit'o pene acumu neci unu barbaru dela Romani dupa-ce le-au luat'u tote; de 17. cente de ani se lupta genulu Romanu in departat'a Dacia cu tote turmele barbariloru, si ancor'a acest-a a tienutu naiea Romana in contr'a tuturoru valuriloru de nu s'a cufundatu

in abisulu perirei cu barbarii de impreuna. Si éta ca uniunea cu Ungari'a acumu vâ se franga si se smulga acésta ancora de mantuire, vâ se strice acestu organu alu vietiei romanesci, vâ se rapesca dela Romani si libertatea cea mai de pre urma. *Ast-a è Uniunea pentru Romani!* Pentru Unguri è vietia, mörte pentru Romani: pentru Unguri libertate nemarginita, pentru Romani sierbitute eterna. Unindu-se natiunea Romana cu Ungari'a nu vâ avè neci scole, neci deregulatori natiunali, cari se porte grige de scole si de interesele natiunali, neci chiaru beserica natiunale: tote aceste se voru batezà a dou'a ora pe nume ungurescu, tote se voru imbracă in vestmentu ungurescu; din or'a in care se vâ dechiarà natiunea pentru Uniune, se vâ invoì la perirea sa ensasi: ea vâ incepe indata a se stingere si a perì cà unu arbore fulgeratu: atunci neci omu neci dumnedieu nu-lu mai pote scapare pe Romanu de perire natiunale; pentruca invoindu-se la sentinti'a mortii sale, vâ aretà, ca preotii romani erà trecuti de mai nainte la idoliu gentei straine, patricii lorù erà cumparati, poporulù vendutu si tota natiunea erà morta mai denainte, si unguirii acumu i facu numai ingropatiunea cea de batjocura.

Si intru adeveru, cine ne-ar' potè scapà de perire, candu dumnedieu astadi nu mai invie morti; dora se increde cineva in cultur'a de astadi a Romaniloru, ca se vâ infruntà cu tote atentatele unguresci; cì reu s'aru insielare Romanii, candu si-aru cercà scaparea intr'asta cetate fara de muri, si parasita de custodi: au nu pentru acea-a vreu unguirii se faca tiera unguresca si din Ardelu, cà apoi se pota preface tote institutele de cultura ale Ardelului in institute unguresci; ce vâ fi de literatur'a nostra, candu voru fi indreptate asupr'a ei tote tunurile unguurismului, cà se o sufe in ventu „ut corpora lente augescunt, cito exstingvuntur; sic ingenia, studiaque oppresseris facilius quam revocaveris“ (Tacitus Agric. c. III.); séu dora se asceptamu pene 'si voru uità si limb'a toti Romanii, cà atunci se vedia si orbii si se dica: acumu vedemu si noi, ca dieu uniunea ast-a a fostu periculosa pentru Romani! dar' ce vâ folosì atunci stranepotiloru degenerati ca voru cunosce ratecirea parintiloru lorù celoru fricosi si ticatosi, ce le vâ folosì, candu acumu i vâ fi rapitu cu sine to-

rentele ungurismului de nu se voru mai potè întorce înapoi: indesiertu se vâ mirâ posteritatea, cumu de n'amu cunoscutu noi, ca fiacare natiune numai atâta onore si valoare are inaintea statului, câta onore si valoare are limb'a ei: indesiertu se vâ mirâ, cumu de n'amu vedutu noi in seclulu luminiloru si alu natiunalitatii ce este natiunalitatea; cumu n'amu prevedutu perirea gintei nostre, candu ungurii ni o spunea cu dieci de ani mai nainte, ca voru se-i stînga pe Romani. Asià, posteritatea Romana se vâ mirâ de nesentirea nostra, si ne vâ blastemâ in morminte, ca-ci amu ascultatu cu nepasare sentintî'a de morte a gintei nostre, ca-ci n'amu recursu chiaru si la cele mai din urma mediloce pentru aperarea numelui Romanu, ca-ci nu ne-amu redicatu toti pentru unulu si unulu pentru toti, cã se departamu dela stranepoti acêsta infamia nemeritata; au nu erâ lucru mai stralucitu si mai maretiu inaintea omeniloru si a dumnedieiloru, cã se ne ostimu pentru nemurire, si mai bine se descindemu toti in morminte la parintii nostri incoronati cu gloria, de câtu se lasamu o infamia sempiterna ereditate nefericitoru nostri stranepoti; ce limba pota se spuna amarulu, care-lu sufere numai in trei dâile omulu condamnata la morte, dar' apoi amarulu unei natiuni cine-lu vâ spune, pe care o-ar' vinde fiii sei cei întiepleti? ce condeiu pote se descria durerile celui îngropatu de viu: eca elu se descepta in mormentu, 'si musca buzele si-si rode manile de desperatiune, ca nu-i luceste neci-o radia de scapare in fundulu mormentului; cî dureea acestui nefericitu è scurta: éra durerea unei natiuni ce merge spre perire, vâ trece impreuna cu istori'a din seclu in seclu, si dela generatiune la generatiune, candu nu se vâ mai audi neci-o vorba Romana între Oltu, Muresiu si Thisa, candu sunetele cele dulci ale limbei nostre se voru fi schimbatu de multu in sunete barbare amortite, candu nu se voru mai gloriâ stranepotii celoru de astadi, cumca sunt vitia de suptu ceriulu celu blandu alu Italiei, candu le vâ fi rusine de memori'a Scevoliloru, Brutiloru, Scipioniloru, si voru jurâ pote ca se tragu deadreptulu din turmele lui Atila: atunci sap'a si aratrulu barbarului vâ scote din pamentu câte o petra Romana, cã se marturisesca, cumca petrile au mai multa sentire de veneratiune catra me-

mori'a natiunei celei de antaiu, care a figuratu o-data in lume, de câtu milionii de Legiunari, pe carii ne au asediatu aici Traianu, cã se custodimu nemorta glori'a numelui Romanu; si noi, in locu se o marimu, o-amu micusioratu, o-amu întunecatu, o-amu vendutu, si impreuna cu natiunea o-amu ingropatu in anulu 1848.!

Deci, se consideramu bine, deca nu voimu a lasare atãta gele dupa noi, se consideramu, cumu au petrecutu parintii si strabunii nostri sub domnirea ungresca: cumu n'au vrutu ungurii a respectare drepturile Romaniloru neci odata; cumu s'au adoperatu din contra totdeauna a-i turburã intre sene cu totu genulu de uniuni insielatorie, cu totu genulu de promisiuni mencinose; si in urma, cumca libertatile uniunei ungresci pentru Romani nu sunt libertati adeverate, ci numai amagiri, cu care indulescu veninulu uniunei, cã se-lu faca placutu la beutu: atunci urmeza de sine *ce se faca Romanii in aceste impregiurari*. Mie mi-se vede a fi de lipsa, cã

I. Ce se tiene de intrebarea Uniunei: Adunarea se respundia serbatoresce dupa dat'a mariloru nostri strabuni, cumca: *Senatus et Populus Daco-Romanus beneficii et injuriae memor esse solet. Coeterum Ungaris, quoniam non poenitet, delicti gratiam non facit, foedus et amicitia dabuntur cum meruerint.*“ adeca: „*Senatulu e Poporulu Daco-Romanu tiene minte face-rea de bine si nedreptatea. Pe Unguri, fiind-ca nu le pare reu de relele ce i-au facutu, cã anca vreu a-i face unu reu si mai mare, nu-i ierta; uniune si amicitia vã legã cu ei, candu o voru meritã.*“ Asiã, numai candu o voru meritã, atunci se lege uniune si amicitia Romanii cu Ungurii, adeca candu voru recunoscẽ libertatea natiunei nostre, cumu pretindu ei dela Romani si dela alte natiuni cã se le recunoscã libertatea loru. Numai dupa-ce vã fi constituita si organisata si natiunea Romana pe temeulu libertatii ecari: atunci se faca federatiune cu ungurii pentru aperare comune, cumu face o natiune libera cu alta natiune libera. Fara conditiunea libertatii ecari Romanii se nu pasiesca cu Ungurii la neci-unu genu de uniune, cã se se unesca cu natiunile, care recunoscũ libertatea natiuniloru si o respecteza in fapta. Ver-ce chia-

mare la uniune, afara de conditiunea libertatii natiunali, è chiamare la sierbitute, la care tota natiunea libera vâ respunde cu despretiu, vâ protestà serbatoresce in contr'a ei, si se vâ aperià. Asià se cade se faca si Romanii.

Acestu lucru mi-s'a parutu celu mai greu, cà Romanii inainte de tote se-si faca ratiunile cu uniunea acést-a, si se se dechiare, ca-i cunoscu periclulu si nulu voru. Deca s'ar' dechiarà Romanii pentru uniune, ar' fi constrinsi a merge orbesce in cotro i-aru duce ungurii, de sine n'aru putè lucrà nimicu pentru binele natiunei Romane.

II. Fiindu-ca Natiunea, adunandu-se din tote partile la acésta serbatoria a libertatii, areta, ca nu mai vâ a fi supusa altoru natiuni: mi-se vede a fi de lipsa, cà consciinti'a si voi'a acést-a a Natiunei, Adunarea se o imbrace in vestmentulu celu mai serbatorescu, adeca: *se prochiame libertatea si independinti'a Natiunei Romane.*

Acést-a asià o intielegu: ca Natiunea Romana scutura jugulu constitutiunei unguresci, care de o parte i nemicià natiunalitatea, de alt'a, calcà in picioare libertatea poporului; Natiunea Romana, prochiamandu-se, dechiara serbatoresce: ca de acì inainte nu se vâ cunosce oblegata de câtu prin legile, care se voru pune in Dietele tierei, unde vâ fi representata si ea dupa dreptate si cuviintia, si se vâ tienè detoria cu ascultare numai deregutoriloru alesi din sinulu seu; Natiunea Romana da de scire Natiuniloru conlocuitorie, ca, voindu a se constitutu si organisà pe temeiu natiunale, n'are cugetu dusmanu in contr'a altoru natiuni, si cunosce acel'asi dreptu pentru tote, voesce a-lu resseptare cu sinceritate, cerendu resseptu imprumutatu dupa dreptate; prin urmare, Natiunea Romana nece voesce a domnire preste alte natiuni, nece nu vâ suferè a fi supusa altor-a, cì voesce dreptu ecare pentru tote: *Jus semper quaesitum est aequabile, alioquin non esset jus.* (Cicero.) Mai incolo

III. - Fiindu ca Natiunea, ajungundu la consciinti'a libertatii, de acì inainte nu se mai pote portà cà sierbitoria altoru natiuni; cì vâ a se tienere e a se portare cà o Natiune libera: mi se vede a fi de lipsa, cà oblegatiunea acést-a si cu juramentu anca se o intaresca, adeca: *Adunarea se depuna*

juramentu in numele a tota Natiunea, cumca neci-o data nu se vâ lapedà de natiunalitate-si; cî o vâ aperà in eternu cu poteri unite in contr'a tuturoru dusmaniloru si periculeloru, si cu poteri unite vâ lucrà pentru viet'a, onorea, cultur'a si fericirea ei in toti tempii venitori.

Juramentulu acestu nu este de câtu simbolulu Uniunei, cu care i-a legatu matrea natura pre toti fiii Natiunei nostre, atunci, candu le-a datu acea-asi limba, aretandu-le, ca precumu sunt uniti cu limb'a: asià se cade se fia uniti si cu inim'a la tote lucrurile, care sunt spre luminarea, libertatea si binele Natiunei. Precumu am' aretatu, natiunile colocitorie totu cu uniunile i-au stricatu pre Romani, o-data cu uniuni politice, apoi cu uniuni relegiunarie; si Romanii au facutu totdeauna' acea erore mare, ca nu s'au unitu intre sine, cî, spre scaderea natiunei nostre, cu strainii; acést-a nu deve se mai fia, precumu neci acea-a, cà, desfacundu-se Adunarea, se se desface si acésta unire fratiesca, care o serbamu asta-di cu atâta pompa si cu atâte augurie ferici, pentru-ca libertatea nu se pote revindecare numai intru o Adunare: si revindecandu-se deve aperata si conserbata in tote tempurele, asià-dara si unirea anca deve se infloresca totdeauna intre Romani cà mediloculu celu de antaiu alu revindecarii si conserbarii libertatii natiunali, alu carui lipsa nu o pote plenè neci-unu medi-locu altulu, fara de uniune; de acî se cunosce necesitatea, cà Adunarea se se lege serbatoresce cu juramentu in numele a tota natiunea, ca precumu è unita asta-di la unu scopu in acésta Adunare, asià vâ remanè unita in sempiternu: vâ aperà esistenti'a si libertatea, si vâ lucrà pentru cultur'a si fericitatea natiunei intregi cu poteri unite: uniunea întarita intr'acestu tipu vâ formà o putere natiunale, care vâ câstigà respektu natiunei Romane si inaintea acelor-a, cari pene acum-a n'au recunoscutu neci-o oblegatiune catra Romani. („acî strigara mai multi din Adunare: dar', se ne unimu, se nu mai fia uniti si neuniti intre Romani“).

Eratiloru! Se nu cugete cineva, ca asiu intielege uniune dogmateca, confesiunale, relegiunaria prin uniunea, de care vorbescu. Scopulu meu nu è a chiamare pre Romani la uniune confesiunaria, cî la uniune natiunale, cu care au fostu uniti intre sine

Romanii si atunci, candu nu erà pre pamentu formele relegiuniloru cele de astadi, si voru fi si candu nu voru mai fi aceste. La acésta uniune i chiamu io pe Romani cu tota seriozitatea, pentrucã sunt convinsu din profundulu inimei, ca natiunea Romana nu s'a adunatu aici, cà se se faca unita séu neunita, cà se se faca libera inainte de tote, apoi culta si fericita; libertatea inse nu è legata, nece se cade a fi legata de o relegiune séu de alt'a, cà deve se fia comune tuturoru relegiuniloru: celu-ce lega libertatea de relegiune, n'are idea neci de libertate neci de relegiune, si merita compatimire cà unu fanaticu ratecitu, séu desprétiu cà unu omu reutatosu. Deci eu dicu, se nu incercamu neci o uniune relegiunaria, cà se nu tulburamu uniunea acésta fratiesca natiunare, care se afla acumu intre Romani, fara de care nu se pote scote la cale neci-unu lucru necesariu spre restaurarea si in florirea natiunei nostre: nu se pote tulburà buna-intielegerea Romaniloru cu nimicu mai usioru, de càtu cu proselitismulu relegiunariu, care i-a sfasiatu pe Romani pen' la episcopulu Joane Bobu: numai de candu a incetatu acéstu proselitismu sub ultimii doi episcopi uniti, de atunci au pace Romanii, si numai de atunci infloresce intre ei acésta frãtia angeresca, care o vedemu personificata in Adunarea presente. Ce se tiene de Unire si Neunire, acest-a, cà unu lucru alu consciintiei, deve lasatu pe sufletulu fia-carui Romanu si fia-carei comunitati, se vedia si se-si alega cu voia libera, deca-i cere fericirea, cultur'a si pacea din lontru, cà se fia unitu au neunitu; ver-ce proselitismu despre partea altor-a in acestu obieptu este crime in contr'a pãcei natiunali; cine pote ascurà ca s'ar' putè face o uniune cà acést-a relegiunaria intr'o parte séu alt'a? si cunoscundu misterulu lucruriloru relegiose despre o parte, éra despre alt'a fanaticismulu si maestrì'a celoru ce-si pescuescu folosulu in turbure la asemeni impregiurari: cine pote ascurà, ca vã stà mane si deca s'ar' face astadi? au nu se pote sculà astadi unu Sofroniu, mane unu Atanasiu, cà se predice, unulu in contr'a uniunei cu pelerì'a in bata, celalaltu pentru uniune cu icon'a sinodulu dela Florenti'a in rудele praporeloru neunite? si atunci ce vã fi de pacea, caus'a si fericirea natiunale? Asiàdar' Romanii se nu incerce neci-o uniune relegiunaria, cà se intaresca legatur'a uniunei natiunali, ju-

randu-si credintia, ca neci-o impregiurare nu-i vâ abate dela caus'a natiunale. Deca voru remanè Romanii in acêsta uniune natiunale, atunci voru redicâ cu poteri unite fonduri natiunali, scole pentru comunitati, gimnasie, academie, universitati, institute de arti, societati de economia, de sciintia, si prin aceste-a 'si voru câstigâ respektu si valoare in lume; indata ce se voru apucâ de aceste conditiuni necesarie ale vietiei natiunali: voru vedè, ca problem'a natiunei nu se deslega certându-se pre pamentu asupr'a unoru lucruri, care neci in ceriu nu-su definite, cî cum-ca la acele-a se ceru tote puterile natiunei, de ar' mai fi anca impartita in de doue ori done confesiuni, pe care inse uniunea natiunale nu le supera: din contra, uniunea relegiunaria se lupta in contr'a tuturoror confesiuniloru si surupa si uniunea natiunale.

Din acêsta uniune serbatoresca si oblegare catra caus'a natiunale, urmeza, câ Romanii se nu-si mai increda caus'a episcopiloru singuri. De 150. de ani, de candu cunoscemu mai de a menuntulu intemplantu Romaniloru, caus'a natiunei Romane o-au portatu numai episcopii singuri: si éta ca Natiunea pene acumu n'a facutu anca neci-unu pasu inainte: ea trage si astadi totu in jugulu constitutiunei ungueresci, in care tragea la 1744., candu dede pentru prim'a data Inocentiu petitiunea pentru natiunalitate. Ce este caus'a? Pe Inocentiu l'au incurcatu in procesu, de a fostu constrinsu a luare lumea in capu. Lui Arone i-au datu a intielegere, câ se nu esa din sfer'a sa cea preotiesca la lucruri politice. Pe Rednicu si pe Gregoriu Maioru i-au abatutu dela politica la predicarea uniunei. Pe Joane Bobu 'lu fecera, de se lapedâ de caus'a natiunale, care o asternuse ensusi in numele natiunei la diet'a din 1791.; acêsta rogaminte a Romaniloru din 1791. è cunoscuta publicului, fiindu-ca o-a tiparitu anca atunci Eder sasulu cu note, inse proieptulu dietei de atunci, asternutu maiestatii, la rugamintea Romaniloru, nu è cunoscutu pene acumu: in acestu proieptu de lege dice diet'a, ca episcopulu J. Bobu a asternutu doue petitiuni, un'a pentru tota natiunea Romana, alt'a pentru clerulu unitu (ce? dora clerulu unitu nu este parte a natiunei Romane, câ se fia necesaria petitiune separata pentru elu?); diet'a se apuca in preambululu proieptului

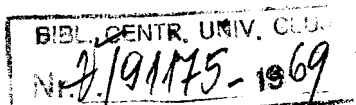
a demustrare , ca Romanii de astadi nu sunt stranepotii Romaniloru vechi , afara de cei din Hunedor'a , éra in proieptu díce : ca petitiunea acést-a nu cuprinde dorintiele natiunei Romane , cà „*est foetus tantum quorumdam inquietorum ingeniorum , id quod ipse Illustrissimus Dominus Episcopus Fogarasiensis Joannes Babb in medio Statuum constitutus confessus est*“ , adeca : cumca petitiunea Natiunei ar' fi numai nascocitur'a unoru capete nestemperate , — asià au facutu inimicii Romaniloru totdean'a si asià facu si in diu'a de astadi , ca reducu dorintiele si indegintiele tuturoru la unii puçini , cà se-i pedepesca pe acesti-a si se-i asupresca pre toti , — cine ar' fi credutu , ca episcopulu Bobu vâ compromite caus'a , viet'i'a si onorea unei Natiuni intregi cu o dechiaratiune cà acést-a ! inse acést-a asià fû , si è invetiatura de adjunsu , cà Natiunea se nu-si lase caus'a si viet'i'a neci pe sufletulu unui omu singuru , fire-ar' si episcopu , nece pe inim'a acelor-a , pe cari i punu in deregutorii strainii si-i pletescu a nume , pentru-cà se le spuna Romaniloru , ca ei nu potu purtà deregutorii in statu cà Romani , ca Natiunea Romana nu se pote recepe cà se fia alaturea cu celelalte natiuni , ca in aceste impregiurari neci vorba nu pote fi de natiunalitate Romana , neci de gubernare in limb'a Romana , ca institutele si scolele nu potu fi de câtu unguresci , si ca Romanii nece lipsa nu au de institute si scole natiunali , nece impregiurarile nu ierta , cà se lucre si Romanii pentru esistenti'a , cultur'a si fericirea loru si altele asemenea ; pe acesti-a bine se-i cunosca Romanii si se se feresca de ei cà de nisce dusmani ai culturei ominesci , care o impedeca in partea natiunei Romane , candu-i oprescu pe Romani dela cultur'a natiunale numai pentru folosulu loru celu privatu ; unu omu intieleptu , fia episcopu au seculariu , neci imbiiatu nu vâ luà singuru asupra-si caus'a natiunale , cu atâtu mai puçinu se vâ duce la Vien'a fara plenipotintia dela natiune , cumu s'au dusu J. Bobu cu serbulu Adamovicu : cà , cà Spiretulu nevedutu , vâ invetià pe natiune , cumu se urmeze esemplulu altoru natiuni luminate si fericite , folosindu-se de tote medicolele , de insoçiri , adunari politice si besericesci , ridicandu fonduri si institute natiunali , de care se sierbescu si alte natiuni pentru fericirea loru . Cumu vâ merge economi'a casei ,

candu vâ dice parintele catra fiii si domesticii sei: voi sîedeti filorû si dormiti, ca le voiu face io tote; cumu vâ merge economi'a satului, care vâ ascultâ de tabernariulu ce le dice: omeni buni! nu mai arareti, nu mai semenareti, nu mai lucrareti nemica, veniti la mine in taberna de beti, jucati si tieneti serbatoria, ca le voiu face io tote lucrurile vostre, Asiâ vâ merge tota economi'a politica a natiunei nostre, deca se vâ lasâ natiunea numai pe episcopi si pe cei-ce sunt pusi cã se mintia inaintea lûmei si pe la gubernie, ca natiunea Romana n'are lipsele, care le au tote natiunile, si ca ei nu folosesce acea-a, ce folosesce la tota lûmea.

Care fiindu asiâ, Fratiloru! dati se mai aruncamu anca o-data o cautatura preste dîlele Natiunei nostre, de candu gelesce sub domnirea unguresca; dati se reculegemu cu mintea anca o-data, de si este lucru tristu si durerosu, cumu i-au asupritu si cumu i-au batjocoritû unгурii pe Romani cu legile, care sunt destinate dela natura spre aperarea omeniloru; cumu s'au unitu cu tote gentile asupr'a lorû; cumu i-au privilegiatu asupr'a Natiunei nostre si pe sasi si pe serbi si pe toti, cã se-si pota versâ veninulu asupr'a Romaniloru si acolo, unde nu le adjungu dintii cei reutatosi; cumu i-au opritu dela scole, cã se remania orbi; dela deregutorii, cã se n'aiba aperatori; pe cari nu i-au potutu stricã cu uniuni politice, i-au incalcitu cu uniuni relegiunarie; si acumu, candu se anunçia libertatea la tota lûmea, ei ne anunçia stingere de totu. — Asiâ Fratiloru! intipuiti-ve anca o-data, cum-ca acêsta mie de ani a tirançiei unguresci è numai o dî in vietii'a cea durerosa a Natiunei nostre; intipuiti-ve, ca demaneti'a ne-au bagatu in jugu, tota diu'a ne-au menatu, si acumu, candu veni ser'a cã se reposamu, numai pentru acea-a ne ieau jugulu de pre cerbici, cã se ne omoria. — Care Natiune de pre pamentu nu s'ar' redicã, dela micu pene la mare, candu-si vede numerate dîlele vietii? Libertatea ver-carui poporu è bunulu lui celu mai inaltu, si Natiunalitatea è libertatea lui cea din urma: ce pretiu mai are vietii'a lui dupa-ce si-a perdutu totu, care-lu face demnu cã se mai fia pe pamentu? In man'a acestei Adunari è pusa vietii'a si mor-

tea, sortea presente si venitoriulu, nu alu unui omu, cì alu unei Natiuni intregi: ce vâ respunde Adunarea inaintea Natiunei, a lumii, si a posteritatii, candu ar' subscriere sentintia de morte asupr'a Natiunei sale? — Deci Fratiloru! nu ve uitareti la pretinsiunile ungariloru cele nedrepte, neci la acei puçini insielati si insielatori dintre noi, cari, in speranti'a lefiloru, ce ascepta in imperati'a unguresca, tienu cu ungurii si dicu, ca apera onorea si salutea Natiunei nostre; considerati, ca acesti-a sunt detori a latrare pentru osulu, ce li-lu arunca strainii, cã se latre pe fratii loru, si se musce pe Natiunea si mam'a loru ensasi; feriti-ve de ei, ca-ci nu sunt Romani. Cautati la acêsta multime de Romani, care striga in numele a tota Natiunea: se nu ne ducemu la mès'a libertatii unguresci, ca-ci bucatele ei tote sunt inveninate; se nu ne vindemu tier'a si limb'a, ca-ci perdendu-se o-data, nu se mai pote castigà; uniti-ve cu Poporulu toti, preoti, noveri, cetatiani, ostasi, invetiati, si ve consultati cu unu cugetu asupr'a mediceloru reinvierei natiunali, pentru-ca toti sunteti fii ai aceleiasi mame, si caus'a este comune; tieneti cu Poporulu toti, cã se nu rateciti, pentru-ca Poporulu nu se abate dela natura, nece nu-lu tragu strainii asià de usioru in partea loru, cumu-i tragu pe unii din cele alte clasi, carii urla impreuna cu lupii si sfasia pe Poporu dimpreuna cu acesti-a; nu ve abatereti dela caus'a natiunale de fric'a luptei: cugetati, ca alte popore s'au luptatu cente de ani pentru libertate. Inse candu vi se vâ parè lupt'a cu neputintia, candu se voru redicà greutatile asupr'a vostra, cã valurile marei turbate asupr'a unei nai, candu vâ deslegà prîncipele intunerecului pre toti necuratii, si-i vâ tramite, cã se rumpa legaturele fratiiei vostre si se ve abata dela caus'a si amorea Gentei nostre la idoli straini: aduceti-ve a minte atunci, cu câta insufletire si barbatia s'au luptatu strabunii nostri din Daci'a pentru esistinti'a si onorea Natiunei nostre, precumu ni-au lasatu scrisu Bonfiniu cu aceste cuvinte: „*Coloniae Legionesque Romanae, inter barbaros obrutae, Romanam tandem lingvam redolere videntur, et ne omnino eam deserant, ita reluctantur, ut non tantum pro vitae, quantum pro lingvae incolumitate certasse videantur. Quis enim assiduas Sarmatarum inundationes et Gothorum, item Unnorum, Vanda-*

lorum et Gepidarum eruptiones, Germanorum excursus et Longobardorum, si bene supputarit, non vehementer admiretur, servata adhuc inter Dacos et Getas Romanae linguae vestigia.“
 adeva: „Coloniele si Legiunile Romane, coplesite de barbari, tienu anca limb'a Romana, si cã se nu o perda cu totulu, atãtu de tare se lupta, in cãtu se pare, ca nu s'au batutu atãtu pentru tienerea vietii, cãtu pentru incolumitatea limbei. Ca-ci computandu bine deseale inundatiuni ale Sarmatelor si ale Gotiloru, apoi eruptiunile Uniloru, Vandaliloru si ale Gepideloru, incursiunile Germaniloru si ale Longobardiloru: cine nu se vã mirã forte, ca anca s'au tienutu urmele limbei Romane intre Daci si Gete.“ asiã Fratiloru! aduceti-ve a minte atunci, ca ve striga din mormentu strabunii nostri: Fiiloru! Noi anca amu fostu nu o-data in impregiurari grele, cumu sunteti voi asta-di; noi anca amu fostu incungiurati de ne-amici in pamentulu nostru, cumu sunteti voi asta-di, si de multe ori amu suferitu dora si mai mari rele de cãtu voi; fost'amu cu Gotii, dara nu ne-amu facutu Goti; fost'amu cu Unii, dar' nu ne-amu unitu; fost'amu cu Avarii, si nu ne-amu avaritu; fost'amu cu Bulgarii si nu ne-amu bulgaritu; cu Rusii, si nu ne-amu rusitu; cu Ungurii, si nu ne-amu unguritu; cu Sasiu, si nu ne-amu nemtïtu. Asiã este Fiiloru! nu ne-amu unguritu, nu ne-amu rusitu, nu ne-amu nemtïtu; cì ne-amu luptatu, cã Romani, pentru pamentulu si numele nostru, cã se vi-lu lasamu voue deimpreuna cu limb'a nostra cea dulce cã ceriulu, sub care s'a nascutu; nu ve nemfïreti, nu ve rusireti, nu ve ungurireti nece voi; remaneti credintiosi numelui si limbei vostre; aperati-ve cã fratii cu puteri unite in pace si in resbelu; vedeti, cumu ne-amu luptatu Noi pentru limb'a si Romanitatea nostra: luptati-ve si voi, si le aperati cã lumin'a ochiloru vostri, pene-ce se vã restaurã Capitoliulu, si vã tramite la voi Senatulu e Poporulu Romanu pe Traianu cu Legiunile preste Dunare, cã se ve incoroneze cu laurulu nemurirei pentru constantia si barbatia vostra! Dixi et salvavi animam meam.

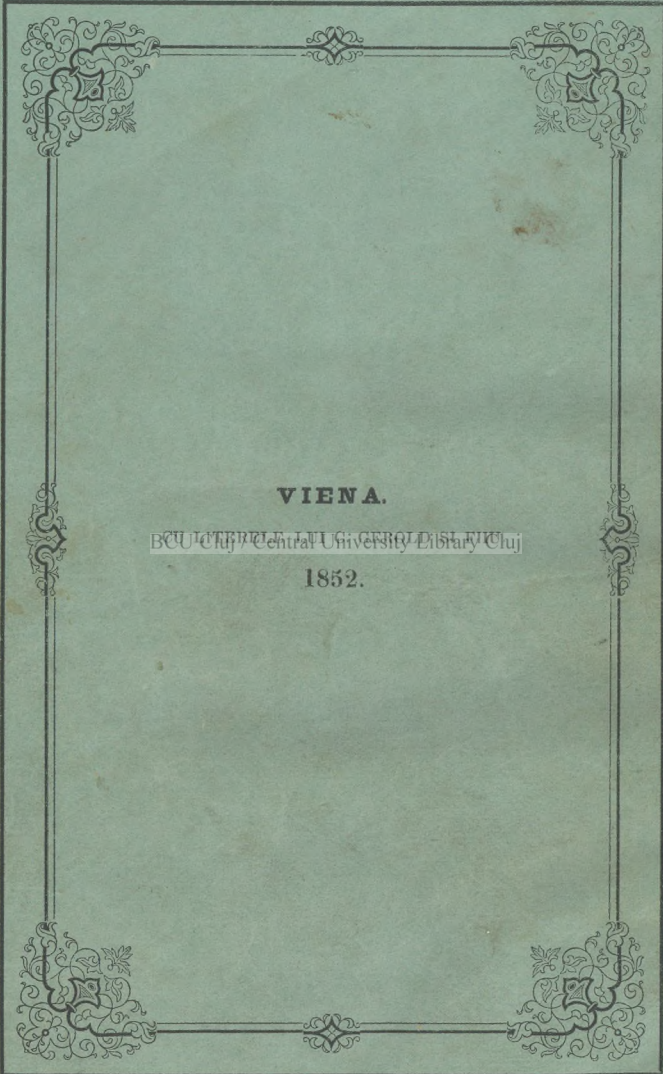

Indreptari.

Pag. 24. ord. 5. dupa sierpi lege: cu cari ne au muscatu, veninu
" " " 6. " se lege: ne

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VIENA.

BCU Cluj Central University Library Cluj

1852.